

Bakalářská práce

Průřezová témata ve výuce českého jazyka na 2. stupni základní školy

Studijní program:

B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Martina Kolomazníková

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Jasňa Pacovská, CSc.
Katedra českého jazyka a literatury

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Průřezová témata ve výuce českého jazyka na 2. stupni základní školy

<i>Jméno a příjmení:</i>	Martina Kolomazníková
<i>Osobní číslo:</i>	P21000510
<i>Studijní program:</i>	B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra českého jazyka a literatury
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: popis metod začlenění průřezových témat do výuky českého jazyka na 2. stupni ZŠ a charakteristika učebnic českého jazyka z hlediska průřezových témat.

Postup práce:

1. Teoretická část:

- a) Popis současné situace na základě vzdělávacích dokumentů (Strategie 2030+, RVP ZV...).
- b) Průřezová témata a jejich charakteristika.
- c) Přehled výukových metod – klady a zápory z hlediska průřezových témat.

2. Praktická část:

- a) Analýza učebnic ČJ pro druhý stupeň s ohledem na průřezová témata.
- b) Návrh aktivit začleňujících průřezová témata do výuky českého jazyka, jejich realizace a reflexe.

3. Závěry

- a) Komparace teoretických východisek a didaktické praxe.
- b) Doporučení pro výuku českého jazyka.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

BÍLEK, Martin. Učiteléské studijní programy a formování občanských a sociálních kompetencí. Hradec Králové:

Gaudeamus, 2019. ISBN 978-80-7435-755-8.

ČECHOVÁ, Marie et al. Současná stylistika. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-961.

GINNIS, Paul. Efektivní výukové nástroje pro učitele: strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka = The teacher's toolkit: raise classroom achievement with strategies for every learner. Praha: Universum, 2019. ISBN 978-80-7617-582-2.

HAUSENBLAS, Karel. Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace. Praha: FF UK, 1997. ISBN 80-85899-14-0.

HOFFMANNOVÁ, Jana. Stylistika a ...? Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.

HOFFMANNOVÁ, Jana et al. Stylistika mluvené a psané češtiny. Praha: Academia, 2016. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2566-1.

HOMEROVÁ, Marie. Výchova k občanství ve výuce společenskovedních předmětů: metodickodidaktická učebnice pro učitele všech typů škol. Praha: 2013. ISBN 978-80-260-5103-9.

KALÁBOVÁ, Naděžda, STRCULOVÁ, Vladimíra, ed. Osobnostní a sociální výchova: praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ. Praha: Raabe, c2011-c2014. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-091-8.

MIKULCOVÁ, Klára a KOPECKÝ Kamil. Aktuální problémy mediální výchovy a mediální gramotnost žáků 2. stupně ZŠ. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5900-4.

PACOVSKÁ, Jasňa. K hlubinám študákovy duše. Didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2152-4.

PACOVSKÁ, Jasňa et al. Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce: pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka. Praha: Akropolis, 2021. ISBN 978-80-7470-400-0.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa et al. Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií). Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-239-2.

ŠEBESTA, Karel. Od jazyka ke komunikaci. Didaktika českého jazyka a komunikační výchova. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0948-7.

ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. Školní výpravy do krajiny češtiny: didaktika českého jazyka pro základní školy. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1.

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Jasňa Pacovská, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Mgr. Václav Lábus, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 30. dubna 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Anotace

Bakalářská práce představuje průřezová témata ve výuce českého jazyka a literatury na 2. stupni základní školy a jejich možnou aplikaci v praxi.

Vychází především ze Strategie 2030+ a kurikulárních dokumentů, obzvláště z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. V teoretické části práce je představena vzdělávací oblast českého jazyka a literatury a jsou charakterizována všechna průřezová témata. Pozornost se soustředí na charakteristiku výukových metod, jež jsou vhodné pro začlenění těchto témat do vyučovacích hodin. V práci jsou porovnány vybrané učebnice českého jazyka a literatury z hlediska zohlednění průřezových témat.

Na základě tohoto srovnání jsou navrženy aktivity podporující zařazení průřezových témat do vyučovacích hodin českého jazyka a literatury. Explicitně jsou popsány metody práce a diskutovány jsou klady a zápory jejich realizace představeného návrhu.

Klíčová slova: základní škola, český jazyk, literatura, rámcový vzdělávací program, průřezová témata

Annotation

The bachelor thesis presents cross-curricular topics in the teaching of Czech language and literature at the secondary level of elementary school and their possible application in practice. It is primarily based on the Strategy 2030+ and curriculum documents, especially the Framework Educational Program for Basic Education. The theoretical part of the thesis introduces the educational field of Czech language and literature and characterizes all cross-curricular topics. Attention is focused on the characterization of teaching methods suitable for incorporating these topics into teaching hours. The thesis compares selected textbooks of Czech language and literature in terms of addressing cross-curricular topics. Based on this comparison, activities supporting the inclusion of cross-curricular topics into Czech language and literature classes are proposed. The work explicitly describes working methods, and the advantages and disadvantages of implementing the proposed design are discussed.

Keywords: elementary school, Czech language, literature, framework educational program, cross-curricular topics

Poděkování

Ráda bych vyjádřila upřímné poděkování doc. PhDr. Jasně Pacovské, CSc., za její hodnotné vedení a podporu během psaní této bakalářské práce. Její odborné znalosti, podnětné rady a trpělivost mi byly neocenitelnou oporou v průběhu celého výzkumu a psaní.

Obsah

Seznam tabulek.....	10
Seznam zkratek	11
Úvod.....	12
1 Strategie 2030+ a RVP	13
1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	15
1.2 Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace.....	17
1.3 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura na ZŠ	17
2 Průřezové téma	21
2.1 Enviromentální výchova	22
2.2 Mediální výchova.....	23
2.3 Multikulturní výchova.....	25
2.4 Osobnostní a sociální výchova.....	27
2.5 Výchova demokratického občana.....	28
2.6 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	30
3 Metody výuky průřezových témat	31
4 Obsah průřezových témat ve vybraných učebnicích českého jazyka	34
4.1 Alter	34
4.2 Fragment	34
4.3 Fraus	34
4.4 Jinan.....	36
4.5 Nová škola	36
4.6 Pedagogické nakladatelství.....	37
4.7 Shrnutí průřezových témat ve vybraných učebnicích.....	37
5 Metodická podpora pro učitele.....	39
6 Návrhy aktivit podporující průřezová témata ve výuce českého jazyka a literatury	42
6.1 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v jazykové výchově	43
6.1.1 Třídění slovních druhů	43
6.1.2 Synonyma a antonyma	43
6.1.3 Nadřazená a podřazená slova	44
6.2 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v literární výchově	44
6.2.1 Kartičky se jmény postav	44
6.2.2 Otázky k textům o Anně Frankové	45
6.2.3 Problémy a radosti literární postavy na základě vlastní četby.....	46
6.2.4 Podvojný deník.....	47
6.3 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v slohové výchově.....	47
6.3.1 Aktuality.....	47

6.3.2	Pozvánka na akci	48
6.3.3	Pětilístek.....	49
6.3.4	Pracovní list o národních parcích.....	49
6.3.5	Sklenička snů.....	50
6.3.6	Instagramový profil spisovatele	50
Závěr		52
Seznam použité literatury.....		54
Seznam příloh		57

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Porovnání učebnic	38
Tabulka 2 – Bloomova taxonomie cílů	42

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČŠI	Česká školní inspekce
EU	Evropská unie
I.N.S.E.R.T	Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking
PISA	Programme for International Student Assessment
RVP	Rámcové vzdělávací programy
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání
RWCT	Reading and Writing for Critical Thinking
ŠVP	Školní vzdělávací program
ZŠ	Základní škola

Úvod

Autorka předložené bakalářské práce vychází ze zjištění, že průřezová témata jsou nejčastěji aplikovaná na 2. stupni ZŠ v hodinách občanské výchovy či zeměpisu. Předpokládá však, že průřezová témata je vhodné využít během výuky českého jazyka a literatury. Je si současně vědoma, že se učitelům českého jazyka a literatury nedostává metodik, jak do výuky průřezová témata zahrnout.

Tato práce nejen charakterizuje klíčová průřezová témata z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, ale také se snaží navrhnout možné postupy, které by učitele motivovaly pro budoucí výzkum a inovace, které by mohly přispět k řešení současných globálních výzev.

Autorka si klade za cíl představit možné způsoby implementace průřezových témat z RVP ZV začlenit do výuky českého jazyka a literatury. Předpokládá, že největší potenciál bude v rámci vyučování českého jazyka využívat mediální výchova. Současně navrhne způsoby, jak do výuky tohoto předmětu zahrnout enviromentální, osobnostní a sociální výchovu, výchovu demokratického občana a výchovu myšlení v evropských a globálních souvislostech.

Tato práce má ambici pomoci pedagogům a odborníkům na vzdělávání při efektivním začleňování průřezových témat do výuky českého jazyka a přispět alespoň dílčím způsobem k rozvoji kvalitního vzdělávání na českých školách. Průřezová témata se stávají nedílnou součástí moderní pedagogické praxe, protože přinášejí možnost propojení učebního obsahu napříč různými obory a komplexní rozvoj klíčových kompetencí žáků.

1 Strategie 2030+ a RVP

Bílek se ve svém díle se vyjadřuje o funkci současné školy: „Škola nemůže učit pouze minulé poznatky, byť s vírou, že žákům něčemu budou, ale nemůže učit ani o budoucnosti, protože ji nikdo z nás nezná. Jediné, co může škola opravdu vyučovat, je porozumění přítomnosti a hodnotám, které bychom v tomto světě měli žít.“¹ Dále přiklání váhu i skutečnosti, že výuka bude ovlivněná technologiemi a internetem, na což musí být školství řádně připraveno.²

Strategie 2030+ pojednává o prioritách, které je potřeba ve školství pro období 2020–2030+ řešit. Soustředí se převážně na oblast regionálního školství, zájmového a neformálního vzdělávání a celoživotního učení. Pro dané období byly vytyčeny dva stěžejní strategické cíle. První cíl je zaměřen na vzdělávání, které napomáhá získat potřebné kompetence pro aktivní občanský, profesní i osobní život. Což je zdůvodněno rychlostí technologických, hospodářských, sociálních, kulturních i enviromentálních změn. Tyto faktory vedou k tomu, že se mění soubor dovedností, které jsou pro tradiční i nově vznikající povolání nepostradatelné. Zároveň Strategie 2030+ připouští změnu komunikace, využívání digitálních technologií a neomezený přístup k množství informací, které je zapotřebí kriticky hodnotit.

Všechny tyto trendy by se měly promítnout ve vzdělávání a to tím, že se učitelé nebudou primárně soustředit jen na obsahovou znalost předmětů, ale zaměří se na úkoly vyžadující komplexnější porozumění a praktickou aplikaci. Je kladen důraz na posílení občanského vzdělávání, které by mělo občana vybavit kompetencemi nezbytnými pro zodpovědný život v demokratické společnosti, který zahrnuje prosazování demokratických hodnot, ochranu lidských práv a rozvoj občanské soudružnosti. Dále občanské vzdělávání povede žáky k respektu a toleranci, ke kritickému myšlení a k aktivnímu zájmu pro věci veřejné. Žák by měl porozumět sociálním, ekonomickým, právním, enviromentálním a politickým pojmům a strukturám.

V nadcházejícím období podle dokumentu bude zesílena role mediální gramotnosti, účinné nakládání s časem a informacemi, spolupráce v týmech a povědomí o rozmanitosti a kulturních identitách v ČR i v zahraničí. V prvním strategickém cíli je

¹ BÍLEK M. a kol. *Učitelské studijní programy a formování občanských a sociálních kompetencí*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2019. ISBN 978-80-7435-755-8. S. 5.

² BÍLEK M. a kol., pozn 1. S. 5

i zmíněné využívání formativního hodnocení, které by se mělo zaměřit na pokrok každého žáka a také by mělo podporovat proces učení.

Druhý strategický cíl je snížit nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit maximální rozvoj potenciálu dětí, žáků a studentů. Důvodem je fakt, že ČR patří mezi státy s největšími vzdělávacími nerovnostmi. Vyskytuje se tu relativně vysoký počet žáků s nízkou úrovní základních typů gramotností na konci základní školy. Česká vzdělávací politika chce vytvořit vzdělávací systém, jenž poskytne spravedlivé šance na přístup ke kvalitnímu vzdělání všem žákům. Tento systém bude podporovat individualizaci ve vzdělání, která bude provedena zprostředkováním revizí rámcových vzdělávacích programů. Záměrem Strategie 2030+ je i restringovat ranou selektivitu a odchody velkého počtu žáků na víceletá gymnázia, tím bude umožněno kvalitnější vzdělávání pro různorodé kolektivy a poskytnutí optimálního rozvoje potenciálu každého žáka. Tématem je i zapojování rodin do procesu vzdělávání. Rodiče budou podporováni v odpovědnosti při péči a výchově. Celkově Strategie 2030+ podporuje roli rodičů ve vzdělávání. Proto bude posílena profesní příprava učitelů v efektivní komunikaci se zákonnými zástupci žáků.

Podrobnější plán je rozpracován do pěti strategických linií, mezi které patří digitální vzdělávání, bezpečné prostředí ve školách, odborné vzdělávání ve středních a vyšších odborných školách, omezení vnější diference školství, podpora pedagogických pracovníků a zajištění financování.³

Klapko a Tichá poukazují na skutečnost, že primárním podkladem tvorby Strategie 2030+ či jiných vzdělávacích strategických cílů je sběr dat z mezinárodních výzkumů (např. PISA), z výzkumů nadnárodních organizací (např. EU), případně z českých zdrojů (např. ČŠI).⁴

Rámcové vzdělávací programy jsou kurikulární dokumenty, které jsou vytvářeny na státní úrovni a vymezují závazné rámce pro vzdělávání jednotlivých etap, a to předškolní, základní a střední vzdělávání. Vycházejí z nové strategie vzdělávání, tudíž je kladen důraz na klíčové kompetence a provázanost mezi vzdělávacím obsahem a uplatněním získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Také se odvolávají na

³ FRYČ J., MATUŠKOVÁ Z., KATZOVÁ P., et al. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020. ISBN 978-80-87601-46-4.

⁴ KLAPKO D., TICHÁ R. *Představujeme listopadové číslo 2021*. Sociální Pedagogika [online]. 2021, vol. 9, no. 2, s. 6-8.

koncepti společného vzdělávání a celoživotního učení. Důležitou funkcí Rámcových vzdělávacích programů je to, že představují očekávané výstupy absolventů jednotlivých etap vzdělávání. Mimo jiné tyto dokumenty podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.⁵

1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) navazuje pojetím a obsahem na Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a je východiskem pro koncepci rámcových vzdělávacích programů pro střední školy. Přičemž je RVP ZV podkladem pro všechny typy středních škol při stanovení požadavků přijímacího řízení, především kvůli tomu, že vymezuje vzdělávací obsah, tedy očekávané výstupy a učivo.

Základní vzdělání je rozděleno do dvou stupňů, které na sebe obsahově, organizačně a didakticky navazují. Vzdělávání na 1. stupni ZŠ podle RVP ZV je především založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb a možností každého žáka. Tento stupeň by měl svým činnostním a praktickým charakterem motivovat žáky k dalšímu učení. Žákům 2. stupeň základního vzdělávání umožňuje získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení. Zároveň by měl napomáhat k utváření hodnot a postojů, které formují kultivované chování, zodpovědné rozhodování a respektování práv a povinností občana České republiky a Evropské unie.

Oba stupně ZŠ vyžadují pro rozvoj žáka podnětné a tvůrčí školní prostředí. Hodnocení by mělo být postaveno na plnění konkrétních úkolů, které by žáci měli být schopni splnit. Zároveň by mělo být založeno na posuzování individuálních změn každého žáka a pozitivně laděných soudech, protože žákům by mělo být umožněno zažívat úspěch.

Vytváření vzdělávacího obsahu by mělo vést k formování klíčových kompetencí. Proto RVP ZV vymezuje klíčové kompetence, které reprezentují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležité pro osobní rozvoj a uplatnění každého

⁵ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2022. In: Edu.cz: Jednotný metodický portál MŠMT [online]. Praha: <https://www.edu.cz/> [cit. 2023-12-12]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

člena společnosti. Klíčové kompetence nejsou izolované, ale nějakým způsobem se prolínají a doplňují.

V rámci kompetencí k učení by měl žák vybírat a využívat efektivní způsoby učení a projevuje zájem o další studium a celoživotní vzdělávání. Žák po ukončení základního vzdělání vyhledává a třídí informace na základě jejich pochopení, samostatně pozoruje, experimentuje a poznává cíl nebo smysl učení. Kompetence k řešení problémů zahrnují působnosti jako výběr logických, matematických a empirických postupů při samotném řešení problému, kritické myšlení, uvážlivá rozhodnutí nebo objevování různých variant řešení. ZŠ by měla u žáků rozvíjet také komunikativní kompetence, konkrétně například formování a vyjadřování myšlenek v logickém sledu, naslouchání promluvám druhých lidí, porozumění různým typům textů či obrazových materiálů a využívání informačních a komunikačních prostředků nebo technologií pro kvalitní a efektivní komunikaci s okolním světem. Sociální a personální kompetence, které jsou rovněž v RVP ZV popsány, zahrnují účinnou spolupráci ve skupině, podílení se na utváření příjemné atmosféry týmu na základě ohleduplnosti a úcty. Také zahrnují přispívání k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy nebo vytváření pozitivní představy o sobě samém, která podporuje sebedůvěru a samostatný rozvoj. Mezi občanské kompetence se řadí respektování názorů druhých lidí, chápání základních principů, na nichž spočívají zákony a společenské normy. Mezi tyto kompetence také náleží zodpovědné rozhodování podle dané situace, respektování a ochrana tradic či kulturního i historického dědictví a rovněž chápání základních ekologických souvislostí a environmentálních problémů. Na konci základního vzdělávání by měl žák získat i základní pracovní kompetence. Což znamená, že žák používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality a funkčnosti, nýbrž také z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých. Také umí využívat znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje.

Absolvent ZŠ mimo jiné ovládá běžně používaná digitální zařízení, aplikace a služby. Získává a kriticky posuzuje informace nebo se pokouší vytvářet a upravovat digitální obsah. Chápe význam digitálních technologií pro lidskou společnost a předchází situacím ohrožujícím bezpečnost zařízení i dat.⁶

⁶ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 10–13.

Klíčovou částí RVP ZV je představení vzdělávacích oblastí, mezi které patří Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Informatika, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, do které patří vyučovací předměty dějepis a výchova k občanství. Vzdělávací oblast Člověk a příroda zahrnuje fyziku, chemii, přírodopis a zeměpis. Výtvarná výchova a hudební výchova spadají pod vzdělávací oblast Umění a kultura. Vzdělávací oblastí, do které patří výchova ke zdraví a tělesná výchova, je Člověk a zdraví. A dále RVP ZV charakterizuje vzdělávací oblast Člověk a svět práce.⁷

1.2 Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace

Autoři RVP ZV uvádějí: „*Jazyková výuka, jejímž cílem je zejména podpora rozvoje komunikačních kompetencí, vybavuje žáka takovými znalostmi a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání.*“⁸

Vzdělávací oblast jazyk a jazyková komunikace zahrnuje předměty český jazyk a literatura, cizí jazyk a další cizí jazyk. Mezi cíle této oblasti patří pochopení jazyka jako nositele historického a kulturního vývoje národa nebo jako nástroj celoživotního vzdělávání.

1.3 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura na ZŠ

Mezi očekávané výstupy jazykové výchovy na 2. stupni ZŠ se řadí to, že žák spisovně vyslovuje česká a běžně používaná cizí slova, samostatně pracuje s Pravidly českého pravopisu a se Slovníkem spisovné češtiny či jinými slovníky nebo příručkami. Od žáka se také požaduje, aby správně třídil slovní druhy, tvořil spisovné tvary slov, rozlišoval významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí. Je kladen důraz i na to, aby žák v písemném projevu zvládal lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický pravopis. Žák by měl rozlišovat spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu s tím, že by měl umět zdůvodnit jejich užití. Jazyková výchova také zahrnuje učivo zvukové podoby jazyka, tedy žáci by se měli dozvědět o zásadách spisovné výslovnosti a o modulaci souvislé řeči. Žákovi by se mělo během 2. stupně ZŠ dostat i obecnému poučení o jazyce, které

⁷ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 14.

⁸ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 16.

zahrnuje skupiny jazyků, rozvrstvení národního jazyka a pochopení českého jazyka jako jazyka národního a mateřského.⁹

Očekávané výstupy literární výchovy zahrnují celkovou reprodukci přečteného textu a rozpoznání základních rysů výrazného individuálního stylu autora. Žák by měl být schopný ústně i písemně formulovat dojmy ze své četby nebo návštěvy divadelního či filmového představení. Mezi očekávanými výstupy je i to, že žák rozlišuje literaturu hodnotnou a konzumní, rozlišuje základní literární druhy a žánry a dokáže uvést základní literární směry a jejich významné představitele.¹⁰ Během literární výchovy se klade důraz na tvořivé činnosti s literárním textem a způsoby interpretace literárních a jiných děl. Žákům by se měly představit základy literární teorie a historie, struktura literárního díla, jazyk literárního díla a rozdíl mezi literaturou uměleckou a věcnou.

V rámci 2. stupně ZŠ by se měl dát prostor komunikační a slohové výchově prožitkovému i kritickému čtení. Obdobně by se mělo učivo přizpůsobit k získání schopnosti naslouchání. Žáci by si měli osvojit zásady dorozumívání, jako jsou komunikační normy, základní mluvené žánry podle komunikační situace a zásady kultivovaného projevu. Žáci by se měli zdokonalovat v písemném projevu na základě poznatků o jazyce a stylu, proto by měli mít povědomí o základních slohových postupech a žánrech, mělo by jim být umožněno také vlastní tvořivé psaní.¹¹

Čechová poznamenává, že stylistika zastřešuje poznatky dalších jazykových disciplín, které zahrnují prvky fonetiky, slovtvorby, lexikologie, morfologie, syntaxe, ale i vyšších komplexů jakými jsou textová lingvistika a teorie komunikace.¹² Stylistika se podle Hausenblase ohlíží na verbální složku učení, o které dodává, že má během školní výuky významné postavení nejen v jazykových, ale i v jiných vzdělávacích oborech.¹³

V rámci komunikační a slohové výchovy by měl žák umět rozlišit ve čteném či slyšeném textu fakta od názorů a rozlišit subjektivní a objektivní. Žák by měl být schopný rozpoznat manipulativní komunikaci v masmédiích a stavět se k ní kriticky. Žák by se měl dorozumívat kultivovaně a výstižně, měl by být způsobilý odlišit spisovnou a nespisovnou

⁹ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 18–24.

¹⁰ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 18–24

¹¹ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 18–24

¹² ČECHOVÁ M., KRČMOVÁ M., MINÁŘOVÁ E., *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4. S. 21

¹³ HAUSENBLAS K., MAREŠ P., MACUROVÁ A. *Od tvaru k smyslu textu: stylistické reflexe a interpretace*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996. ISBN 80-85899-14-0. S. 95.

podobu českého jazyka a v mluveném projevu využívat vhodně verbální, nonverbální a paralingvální prostředky řeči. Mezi očekávanými výstupy je i to, že se žák zapojuje do diskuse a je si vědom pravidel dialogu. Žák by měl také zvládat uspořádat informace v textu s ohledem na jeho účel.

Dalším výstupem vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura z RVP ZV je to, že žák po absolvování 2. stupně umí vyhledávat informace v různých typech katalogů, v knihovně a dalších informačních zdrojích.¹⁴

RVP ZV podotýká, že vzdělávací obsah komunikační, slohové, jazykové a literární výchovy se má vzájemně prolínat.¹⁵ Bílek ovšem ve svém díle vystihuje aktuální problém, který spočívá v tom, že málokterí učitelé si jsou vědomi mezioborové kooperace těchto složek. Přičemž Bílek dodává, že literární i slohová výchova mají specifickou funkci, protože se jedná o esteticko-výchovné učení, které přispívá k mravní výchově a k uvědomění solidarity, podněcuje aktivitu a vede k výchově uvědomělého čtenáře, tvůrce textů a kulturního člověka. Zároveň literární a slohová výchova má možnost přispívat k vytvoření shrnujícího obrazu přírody a společnosti i lidského života jak v minulosti, tak v přítomnosti. Bílek vyzdvihuje multidisciplinartitu oboru, což odůvodňuje tím, že jazyk není pouhým nástrojem sdělení, ale vypovídá o lidském chápání světa a navazuje vztahy mezi lidmi. Jazyk formuje intelektuální a duchovní život a je podmínkou diskuse, domluvy, kritiky, vědy a obecně hlavním nositelem lidské kultury.¹⁶

Pacovská ve své publikaci *K hlubinám študákovy duše* zmiňuje, že současná výuka českého jazyka a literatury nemá tendenci zohledňovat kognitivní potenciál jazyka, což zdůvodňuje tím, že žáci jsou v rámci jazykové části vedeni převážně ke gramatickým poznatkům a v komunikační části jsou učeni k předávání informací s užitím odpovídající strategie, principů argumentace a základů rétoriky.¹⁷ Výhodou obohacení výuky českého jazyka o kognitivní přístupy je, že žákům tyto přístupy mohou odhalit smysl vyučování českého jazyka a celkově hodnotu mateřského jazyka. Pacovská dodává, že ke kognitivně

¹⁴ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 24.

¹⁵ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 16.

¹⁶ BÍLEK J. a kol, pozn 1. S. 83–84.

¹⁷ PACOVSKÁ J., *K hlubinám študákovy duše: didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu*. V Praze: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2152-4. S. 151.

zaměřené výuce českého jazyka přispívá od přelomu 20. století a 21. století globální výchova a multikulturní výchova.¹⁸

Pacovská se ve své práci věnuje také komunikační výchově. Zmiňuje, že komunikační výchova v didaktických koncepcích není žádnou novinkou, tak by se nemuselo dále upozorňovat na její nedostatek. Přesto ovšem připouští, že se do praxe výuky českého jazyka dostalo nepatrné množství podnětů, které by se ke komunikační výchově vztahovaly.¹⁹ Hoffmannová má podobný postoj k této problematice, protože ve svém díle *Stylistika a...* podotýká, že se žákům nedostává dostatečný prostor, aby se zdokonalovali v mluvených projevech, které by zahrnovaly parajazykové a neverbální prostředky.²⁰

Že svoje oprávněné místo ve výuce českého jazyka a literatury má komunikační výchova, zdůrazňuje i Šebesta. Svůj postoj opírá o to, že moderní společnost má zvýšené nároky na komunikační kompetence svých členů. Mimo jiné je patrná neustálá změna komunikačních procesů, což je zapříčiněné nárůstem komunikace zprostředkované elektronickými médii, nárůstem významu neverbální komunikace a zvýšenými nároky na spolupráci v pracovním kolektivu.²¹

Současná tendence výuky českého jazyka a literatury podle Štěpáníka spěje ke komplexnímu rozvíjení gramotnosti žáků, které je podporováno transkurikulárním charakterem vzdělávacího oboru. Štěpáník ve svém díle *Školní výpravy do krajiny češtiny* zdůrazňuje aktuální potřebu rozšíření o nové gramotnosti, mezi které patří multimediální a multimodální gramotnost.²²

¹⁸ PACOVSKÁ J., pozn. 17, s. 18.

¹⁹ PACOVSKÁ J., pozn. 17, s. 140-141,

²⁰ HOFFMANNOVÁ, J. *Stylistika a-: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9. S. 170

²¹ ŠEBESTA K. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 1999. 80-7184-711-9. S. 59-60.

²² ŠTĚPÁNÍK S. et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny: didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1. S. 29.

2 Průřezové téma

Čechová a Styblík vnímají český jazyk a literaturu jako předmět, který má mezi všemi vyučovacími předměty zásadní roli v tom, že má centrální postavení ve vzdělávací soustavě a koncentrační význam, jelikož využívá zkušenosti a poznatky žáků ze školního vyučování i z mimoškolní praxe.²³ Vzhledem k této povaze vyučovacímho předmětu se nabízí, aby do něj byla zahrnuta průřezová témata.

RVP ZV průřezová témata vysvětluje jako okruhy aktuálních problémů současného světa. Všechna průřezová témata podle RVP ZV tvoří povinnou součást základního vzdělávání, proto musí škola tato témata zakomponovat do výuky na 1. i 2. stupni. Přičemž všechna průřezová témata nemusí být zastoupena ve výuce v každém ročníku základní školy, důležité je, aby všechna témata byla žákům v průběhu základního vzdělání nabídnuta. RVP ZV k průřezovým tématům přímo vybízí samostatnou kapitolou v části C po vzdělávacích oblastech.²⁴ Škola má možnost průřezová témata žákům poskytnout ve formě samostatných předmětů, projektů, seminářů či kurzů. Je ovšem možné průřezová témata využít jako integrativní součást vzdělávacího obsahu vyučovacímho předmětu, podmínkou efektivnosti je propojenost konkrétního vyučovacímho předmětu s průřezovým tématem. Průřezová témata lze do výuky zařadit například pomocí různých nadpředmětových aktivit, mezi které je možné řadit besedy, výlety či exkurze.²⁵ Tupý zmiňuje, že by se průřezová témata neměla zaměřovat s mezipředmětovými vztahy. Mezipředmětový vztah je něco, co vychází z učiva, ale čemuž může chybět výchovný aspekt. A průřezová témata Tupý chápe tak, že: „*Průřezová témata by měla být pojítkem mezi všemi nebo větším počtem vyučovacímho předmětů i mezi výukou, životem ve škole i mimo školu. Především by měla podpořit výchovnou funkci vzdělávání.*“²⁶ V RVP ZV jsou v etapě základního vzdělání vymezena konkrétní průřezová témata – osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana,

²³ ČECHOVÁ M., STYBLÍK V. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85937-47-6.

²⁴ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s.124.

²⁵ SZEBESTOVÁ Z., BEZCHLEBOVÁ M. *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012. ISBN 9788087063392. S. 5.

²⁶ TUPÝ J. *Průřezová témata*. In: Metodický portál RVP. CZ [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/338/prurezova-temata.html>

výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, enviromentální výchova a mediální výchova. RVP ZV zmiňuje, že ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace se může promítnout osobnostní a sociální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova a mediální výchova. Následující část bakalářské práce jednotlivá průřezová témata blíže představí.

2.1 Enviromentální výchova

Činčera poznamenává, že disciplína environmentální výchovy vznikla na přelomu 60. a 70. let 20. století díky reakci na sílící problémy životního prostředí a v návaznosti na některé předchozí přístupy, jako byla výchova v přírodě, výchova k ochraně přírody či výchova o přírodě.²⁷

Zařazení environmentální výchovy během 2. stupně ZŠ je podle Krajhanzla vhodné z toho důvodu, že u žáků dochází k rozvoji vědeckého a morálního uvažování o přírodě a životním prostředí. Zároveň někteří žáci začínají postupem puberty uvažovat o právech zvířat a roste u nich zájem o ochranu životního prostředí. Přičemž žáci jsou v tomto životním období rozumově připraveni na pochopení základní povahy environmentálních problémů i na uvědomění si vazby mezi svým osobním chováním a určitým environmentálním problémem.²⁸

Enviromentální výchova podle RVP ZV nabízí žákům pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí. Žáka proto vybízí k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma enviromentální výchovy rozvíjí porozumění souvislostí v biosféře a důsledkům lidských činností na životní prostředí. Enviromentální výchova by měla vést k uvědomování si podmínek života a možnosti jejich ohrožování, taktéž žákům umožňuje pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědnosti ve vztazích k prostředí. Toto průřezové téma by mělo ukazovat modelové příklady žádoucího i nežádoucího jednání

²⁷ ČINCERA J. *Enviromentální výchova: efektivní strategie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-210-6642-7. S. 16.

²⁸ KRAJHANZL J. *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska enviromentální výchovy*. In: Český portál ekopsychologie [online]. S. 13-14.

z hlediska životního prostředí a udržitelného rozvoje. Zároveň učí žáky posuzovat objektivnost a závažnost informací týkajících se ekologických problémů.

V oblasti postojů a hodnot environmentální výchova přispívá k vnímání života jako nejvyšší hodnoty. U žáků podněcuje aktivitu, tvořivost, toleranci, vstřícnost a ohleduplnost ve vztahu k životnímu prostředí. Zároveň přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí. Měla by vést k angažovanosti v řešeních problémů spojených s ochranou životního prostředí a vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě, k přírodnímu i kulturnímu dědictví.

Environmentální výchova nabízí řadu tematických okruhů, například ekosystémy, do čehož spadá téma lesů, polí a jejich význam a způsoby hospodaření v těchto ekosystémech, ale také vodní zdroje a lidské aktivity spojené s vodním hospodářstvím. Environmentální výchova také tematizuje základní podmínky života, mezi které patří voda, ovzduší a půda, tedy žáci probírají s učitelem v hodinách klimatické změny, propojenost světa a čistotu ovzduší v naší zemi.

Jan Cincera došel ke zjištění, že chybí metodické publikace, které by komplexně vystihovaly vhodné a nevhodné strategie pro dosažení jednotlivých cílových oblastí environmentální výchovy.²⁹

2.2 Mediální výchova

RVP ZV zdůrazňuje fakt, že média se stávají důležitým socializačním faktorem kvůli značnému vlivu na chování jedince a společnosti. Média mají totiž vliv na utváření životního stylu a celkově na kvalitu života.³⁰ Současná společnost z velké části informace získává z masových médií, jejichž produkce má svoje zákonitosti. Proto má mediální výchova své zastoupení v RVP ZV. Zároveň dochází k tomu, že jednotlivci a skupiny se stávají účastníky mediální komunikace. To vše vede k tomu, že člověk skrze média vnímá svět. A kvůli tomu by se měl mediálně gramotný člověk orientovat v mediální produkci, využívat ji, ale nepodléhat jí.³¹

²⁹ ČINČERA J, pozn. 27, s. 103.

³⁰ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s 137.

³¹ VERNER P, BEZCHLEBOVÁ M. *Mediální výchova: průřezové téma*. Úvaly: Albra, 2007. ISBN 9788073610425. S. 93.

Bartošek poznamenává, že většině českých konzumentů médií se nedostávalo kvalitní mediální výchovy, z tohoto důvodu lze říci, že tato skupina lidí je mediálně negramotná.³² Schneiderová upozorňuje, že možným důvodem, je to, že učitelé nejčastěji mediální výchovu do výuky zařazují v rámci slohové výchovy během vyučovacích hodin českého jazyka, přičemž tvrdí, že nelze od žáků očekávat, že při nácviu psaní publicistických žánrů dostatečně pojmu problematiku mediální výchovy. Největším aktuálním problémem je podle Schneiderové to, že žáci mají potíže rozpoznat základní vyjadřovací prostředky médií. Žáci mají problém i rozeznat reklamu především na sociálních sítích. Schneiderová upozorňuje na nedostatek materiálů, ze kterých by mohli učitelé při výuce mediální výchovy čerpat.³³

Mediální sféra je podle Kaderky ovlivněná komunikačními možnostmi, které nabízí internet. Specifikem internetového prostředí je to, že recipient se může kdykoliv stát autorem.³⁴ Výsledky výzkumu, který realizovali Kopecký a Mikulcová ohledně aktuálních problému mediální výchovy a mediální gramotnosti žáků 2. stupně ZŠ, ukázaly, že 93,49 % žáků při vyhledávání informací používá nejčastěji internet, ale pouze 7,76 % žáků si informace vždy ověří. Alarmující jsou i data, která poukazují na 19,95 % žáků, kteří někdy napsali nenávistný příspěvek, který byl zveřejněn. Obětí těchto příspěvků se podle dotazníkové šetření stalo 21,12 % žáků.³⁵

Mediální výchova jako průřezové téma v oblasti vědomostí, dovedností a schopností přispívá k úspěšnému a samostatnému zapojení do mediální komunikace. Žákům umožňuje rozvíjet analytický přístup k mediálním obsahům a kritického odstupu od nich. Mediální výchova by měla učit využívat potenciál médií jako zdroj informací a kvalitní zábavy. Také by měla umožňovat získat představu o roli médií v klíčových společenských situacích a v demokratické společnosti. Měla by přispívat k představě o roli médií v každodenním životě v regionu a měla by vést k rozeznávání

³² Bartošek in SCHNEIDEROVÁ S., HOLANOVÁ R, JANOVEC L., ŠMEJKALOVÁ M. *Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-239-2. S. 9.

³³ SCHNEIDEROVÁ S., HOLANOVÁ R, JANOVEC L., ŠMEJKALOVÁ M., pozn. 32, s. 10

³⁴ HOFFMANNOVÁ J., HOMOLÁČ J., CHVALOVSKÁ E., JÍLKOVÁ L., KADERKA P., MAREŠ P., MRÁZKOVÁ K. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia. Lingvistika, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1. S. 336.

³⁵ MIKULCOVÁ, Klára a KOPECKÝ, Kamil. *Aktuální problémy mediální výchovy a mediální gramotnost žáků 2. stupně ZŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5900-4. S. 100.

platnosti a významu argumentů ve veřejné komunikaci. Toto průřezové téma rozvíjí komunikační schopnost, zejména v oblasti veřejného vystupování a stylizace psaného a mluveného textu. Rovněž žáky podporuje k využívání vlastních schopností v týmové práci a přispívá ke způsobilosti přizpůsobit vlastní činnost potřebám a cílům týmu. V oblasti postojů a hodnot průřezové téma mediální výchovy rozvíjí citlivost vůči stereotypům a předsudkům v obsahu médií i vůči způsobu zpracování mediálních sdělení. A také mediální výchova může napomáhat k uvědomění si možností svobodného vyjádření vlastních postojů.³⁶

Mediální výchova tematizuje kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, proto by se u žáků měl rozvíjet kritický přístup ke zpravodajství a reklamě. Žáci by měli být schopni rozlišovat zábavní prvky ve sdělení od informativních a společensky významných, také by měli rozeznat hodnotící prvky ve sdělení. V RVP ZV je kladen důraz i na interpretaci vztahu mediálních sdělení a reality. Například by žáci měli odlišit rozdíl mezi reklamou a zprávou či mezi faktickým a fiktivním obsahem. Žáci by si měli uvědomovat vztah mediálního sdělení a sociální zkušenosti. Během mediální výchovy by se žáci měli seznámit s fungováním a vlivem médií ve společnosti, přičemž by měli poznat faktory ovlivňující média, vliv médií na každodenní život, společnost, politický život a kulturu z hlediska současné i historické perspektivy. A také by měli chápat roli médií v každodenním životě jednotlivce.

U tohoto průřezového tématu RVP ZV vytyčuje tematické okruhy produktivních činností. Mezi které patří tvorba mediálního sdělení, tudíž žák by se měl naučit uplatnit a vybrat výrazové prostředky a jejich kombinaci pro tvorbu věcně správných a komunikačně vhodných sdělení. A mezi těmito tematickými okruhy je rovněž zmíněná práce v realizačním týmu.³⁷

2.3 Multikulturní výchova

Škola je místem, kde se střetávají žáci z různých sociálních a kulturních zázemí, proto by škola měla vytvořit bezpečné prostředí, kde se všichni budou cítit rovnoprávně. Měla by přispívat k poznání majoritních i minoritních skupin, což vede ke vzájemné toleranci a k odstranění předsudků.

³⁶ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 138.

³⁷ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 139.

Multikulturní výchova jakožto průřezové téma umožňuje žákům seznámit se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Díky tomu si žáci mohou lépe uvědomovat svojí vlastní identitu, kulturní tradice a hodnoty. Což se může dotýkat mezilidských vztahů ve škole, mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi školou a rodinou nebo mezi školou a místní komunitou.

V RVP ZV je zmíněno, že multikulturní výchova má nejbližší ke vzdělávacím oblastem Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost, Umění a kultura, Člověk a zdraví nebo Člověk a příroda.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma poskytuje žákům znalosti o etnických a kulturních skupinách, které žijí v české a evropské společnosti. Učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky jiných sociokulturních skupin. Rozvíjí schopnost rozpoznat znaky rasové nesnášenlivosti a napomáhá k prevenci vzniku xenofobie. Poskytuje znalost základních multikulturních termínů – kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost nebo netolerance.

V oblasti postojů a hodnot pomáhá žákům díky informacím vytvářet postoje tolerance a respektu k druhým, napomáhá k uvědomění vlastní identity nebo neslučitelnosti rasové intolerance s principy demokratické společnosti.

Mezi tematické okruhy multikulturní výchovy se řadí kulturní diference, lidské vztahy, etnický původ, multikulturalita, princip sociálního smíru a solidarity. Které přibližují jedinečnost každého člověka a jeho zvláštnosti, právo všech lidí žít společně, důležitost integrace jedince v rodinných i profesních vztazích, rovnocennost všech etnických skupin a kultur, multikulturalitu jako prostředek vzájemného obohacování, ale i odpovědnost každého jedince za odstranění diskriminace a předsudků vůči etnickým skupinám.

Průcha zdůrazňuje, že nelze předpokládat přímé působení na člověka a měnit ho k žádoucím stavům jen na základě multikulturních programů, které apelují na určité ideály a morální postoje. Smyslem a výsledkem multikulturní výchovy by mělo být poznání, porozumění, respektování jiných kultur, etnik a národů, což by mohlo vést ke koexistenci a kooperaci.

Realizace multikulturní výchovy je místy podle Průchy riskantní, protože učitel se může ocitnout v dilematu, zda prezentovat žákům své vlastní postoje k etnickým

a rasovým skupinám, nebo zda předkládat žákům oficiální stanoviska, která jsou uvedena ve vzdělávacích programech a učebnicích.³⁸

2.4 Osobnostní a sociální výchova

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností osobnostní a sociální výchova vede k porozumění sobě samému a druhým a napomáhá ke zvládnutí vlastního chování. Toto průřezové téma rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace, utváří základní dovednosti pro spolupráci, přičemž může přispívat k utváření dobrých mezilidských vztahů nejen ve třídách. Umožňuje žákům získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací. Má také možnost přinášet žákům vědomosti ohledně duševní hygieny.

V oblasti postojů a hodnot osobnostní a sociální výchova nabízí pomoc k utváření pozitivního postoje k sobě samému a k druhým, vede k uvědomování si hodnot spolupráce, pomoci nebo k uvědomování si hodnoty různosti lidí. Vedle toho přispívá k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování. Zároveň napomáhá k primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

Osobnostní a sociální výchova je v RVP ZV rozdělena do tří tematických okruhů – osobnostní rozvoj, sociální rozvoj a morální rozvoj. Osobnostní rozvoj zahrnuje především rozvoj schopností poznávání, který je založen na cvičení smyslového vnímání, pozornosti a soustředění, cvičení dovedností zapamatování, řešení problémů a dovedností pro učení a studium. Obsahuje též sebepoznání a sebepojetí, seberegulaci a sebeorganizaci, psychohygienu či kreativitu. V rámci témat sociálního rozvoje žák poznává spolužáky ve třídě, rozvíjí pozornost vůči odlišnostem a hledá v nich výhody. Díky sociálnímu rozvoji žák pečuje o dobré vztahy, učí se empatii a respekt. V komunikaci zjišťuje rozdílnosti v řeči těla, řeči slov a řeči lidských skutků. Žák díky těmto tématům sociálního rozvoje dokáže rozlišit komunikaci v různých situacích, konkrétně například omluvu, pozdrav, prosbu nebo řešení konfliktů. Při tomto tematickém okruhu žák zároveň rozvíjí individuální dovednosti pro kooperaci. Při morálním rozvoji žák získává dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí, začíná chápat problémy v mezilidských vztazích a je si vědom problémů v seberegulaci. Morální rozvoj jako tematický okruh vytváří povědomí o kvalitách typu

³⁸ PRŮCHA J. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2. S. 16.

odpovědnosti, spolehlivosti nebo spravedlnosti. Žák má možnost získat první dovednosti rozhodování v eticky problematických situacích všedního dne.³⁹

Podle Valenty by měla být výuka osobnostní a sociální výchovy zosobněná, proto by měla vycházet z osobnosti každého žáka, z konkrétních událostí, které se vztahují ke třídě jako k sociální skupině a ze situací, které žáci ve svém životě zažívají.⁴⁰

Valenta také připouští, že realizace osobnostní a sociální výchovy ve školách přináší problémy či rizika. Prvním problémem je to, že řada učitelů zná témata spíše laicky a nedostalo se jim didaktické přípravy, jaké jsou konkrétní možnosti implikování témat do výuky. Problém je také, že se školy či jednotliví učitelé k tomuto průřezovému tématu mohou předem stavit rezignovaně. Valenta uvádí na příkladu to, že v rámci osobnostní a sociální výchovy by si žáci měli osvojit zásady komunikace. Škola na to může odpovědět, že se jedná o běžnou součást výuky jakéhokoliv vyučovacího předmětu, například ve formě ústního zkoušení. Valenta upozorňuje na skutečnost, že učitelé, kteří se opírají o RVP ZV, že tam není jasně a do detailu vysvětlené, což může bránit provedení průřezového tématu osobnostní a sociální výchovy. Otázkou je hodnocení žáků, jak může učitel hodnotit žákovu chování, jehož vnímání bude vždy založené na subjektivitě.⁴¹

2.5 Výchova demokratického občana

Výchova demokratického občana představuje syntézu hodnot jako je spravedlnost, tolerance, odpovědnost, dále kritické myšlení, vědomí vlastních práv a povinností, porozumění demokratického uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktu.

Toto průřezové téma žákovi poskytne základní úroveň občanské gramotnosti. Žák by se měl orientovat ve složitostech, problémech a konfliktech demokratické pluralitní společnosti, které žák bude umět řešit se zachováním lidské důstojnosti a s ohledem na zájem celku a s vědomím svých práv, povinností a svobod.

Specifikum tohoto průřezového tématu spočívá v tom, že k realizaci napomáhají zkušenosti a prožitky žáků. Pokud celkové klima školy vytváří demokratickou atmosféru

³⁹ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 125–127.

⁴⁰ Valenta in VALENTA J. *Didaktika osobnostní a sociální výchovy*. Praha: Grada. Pedagogika, 2013. ISBN 978-80-247-4473-5. S. 61.

⁴¹ VALENTA J., pozn. 40, s. 106–111.

třídy, tak jsou žáci motivováni k tomu, aby využili možnosti se demokraticky podílet na rozhodnutích školní komunity, přičemž mají možnost ověřit si význam dodržování pravidel či vyvážení nových pravidel.

V RVP ZV je zmíněno, že výchova demokratického občana má blízko k vzdělávací oblasti Člověk a společnost, protože se zde potkávají témata demokracie, demokratického rozhodování a řízení, lidská a občanská práva a je kladen důraz na participaci jednotlivců.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností výchova demokratického občana přispívá žákovi tím, že ho vede k aktivnímu postoji v obhajování a dodržování lidských práv a svobod nebo k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů. Podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a prohlubuje empatii či schopnost spravedlivého posuzování. Především vede k uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma vede k aktivnímu postoji v životě, vychovává k úctě k zákonu, rozvíjí sebekritiku, učí sebedůvěře, samostatnosti a angažovanosti. Také rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů, může motivovat k ohleduplnosti a ochotě zejména slabším. Umožňuje žákům posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy nebo události. Výchova demokratického občana obdobně jako multikulturní výchova by měla vést k respektování kulturních, etnických a jiných odlišností.

Mezi tematické okruhy výchovy demokratického občana patří občanská společnost a škola, během kterého má žák škole porozumět jako modelu otevřeného partnerství a demokratického společenství. Dalším tematickým okruhem je občan, občanská společnost a stát, při kterém si žák uvědomí roli Listiny základních práv a svobod, práva a povinnosti občana či základní principy a hodnoty demokratického politického systému. Mezi výchovu demokratického občana náleží i informace o formách participace občanů v politickém životě, které zahrnují volební systémy, demokratické volby a společenské organizace a hnutí. Žák by si měl posléze být vědom i principů demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování, přičemž by demokracii měl chápat jako protiváhu diktatury a anarchie.

2.6 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Přínos výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech v oblasti vědomostí, dovedností a schopností u žáků rozvíjí a integruje základní vědomosti potřebné pro porozumění sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy. Pokouší se zdokonalit porozumění vlivu kulturních, ideologických a sociopolitických rozdílů na vznik a řešení globálních problémů. Prohlubuje základní vědomosti nezbytné pro pochopení struktur a funkcí mezinárodních a nevládních organizací. Rozvíjí schopnost srovnávat projevy kultury v evropském a globálním kontextu. Vede k pochopení významu společných politik a institucí Evropské unie, přičemž seznamuje s dopadem jejich činností na osobní i občanský život jednotlivce.

Toto průřezové téma v oblasti postojů a hodnot pomáhá u žáků překonávat stereotypy a předsudky, kultivuje postoje k Evropě jako širší vlasti a ke světu jako globálnímu prostředí života. Tato výchova by měla utvářet pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti a měla by podporovat pozitivní postoje k tradičním evropským hodnotám.

Mezi tematické okruhy průřezového tématu patří Evropa a svět nás zajímá, Objevujeme Evropu a svět či Jsme Evropané. V rámci problematiky Evropa a svět nás zajímá se řeší otázky, jako jsou rodinné příběhy, zážitky a zkušenosti z Evropy a světa, naši sousedé v Evropě, život dětí v jiných zemích nebo lidová slovesnost, zvyky a tradice národů Evropy. Objevujeme Evropu a svět zastřešuje témata naší vlasti, evropské krajiny, státních a evropských symbolů, den Evropy, život Evropanů a styl života v evropských rodinách, dokonce i životní styl a vzdělávání mladých Evropanů. Kořeny a zdroje evropské civilizace, klíčové mezníky evropské historie, evropská integrace, instituce Evropské unie a jejich fungování patří do tematického okruhu Jsme Evropané.⁴²

⁴² RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 5, s. 131-132.

3 Metody výuky průřezových témat

Maňák a Švec uvádějí, že mezi nejstarší výukové metody se řadí práce s textem, která je založena na zpracování textových informací. Autoři tuto metodu řadí mezi metody slovní. Při práci s textem by měl žák textu porozumět, dále vyhledat klíčové informace a hlavní myšlenky, stanovit vztah mezi těmito informacemi, prezentovat obsah vlastními slovy, zformulovat otázky k textu či doplnit text vlastním komentářem. Důležitost této metody nabývá na významu vedle úpadku čtenářské gramotnosti, která je zapříčiněná digitálními technologiemi.⁴³ Ginnis ve své práci vyzdvihuje důležitost porozumění textu, protože napomáhá k hloubkovému učení.⁴⁴ Při práci s textem hraje významnou roli dovednost kritického myšlení, čemuž se věnuje Homerová. Podle které by se žák měl naučit rozeznávat mezi faktem, názorem a komentářem. Homerová kritického čtenáře definuje jako čtenáře, který dokáže odhalit proč a za jakým účelem byl text napsán, pro koho byl určen a jaké cíle autor textu sleduje.⁴⁵

Mezi metody slovní Maňák a Švec řadí také metodu přednášky, která ale není vždy žádoucí, jelikož nepočítá s aktivitou účastníků a celá třída žáků by měla postupovat stejným tempem. Autoři k této metodě dodávají, že je vhodná u starších žáků, ale hlavně u vysokoškolských studentů.⁴⁶ Že přednášky mají své opodstatněné místo ve výuce uznává i Homerová, která doporučuje krátkou motivující přednášku na úvod nebo závěrečnou přednášku na konci výukového celku, která učivo shrne. Nabízí učitelům, aby na úvodní přednášky navazovali diskusemi se žáky, nebo žákovské prezentace, které probírané téma rozšíří.⁴⁷ Rozhovor je výuková metoda založená na dvoustranné komunikaci, u které Maňák a Švec zdůrazňují výměnu zkušeností a hledání odpovědí na závažné otázky. Tato metoda představuje verbální komunikaci v podobě otázek a odpovědí dvou nebo více osob na dané výchovně vzdělávací téma, které je charakteristické svou vnitřní zaměřeností na stanovený cíl. Nejčastěji využívanou verzí této metody je metoda řízeného rozhovoru, která spočívá v tom, že učitel určuje cíl

⁴³ MAŇÁK J., ŠVEC V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. S. 64–66.

⁴⁴ GINNIS P. *Efektivní výukové nástroje pro učitele: strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka*. Praha: Universum, 2019. ISBN 978-80-7617-582-2. S. 119.

⁴⁵ HOMEROVÁ M. *Výchova k občanství ve výuce společenských věd: metodicko-didaktická učebnice pro učitele všech typů škol*. Praha: M. Homerová, 2013. ISBN 978-80-260-5103-9. S. 15-17.

⁴⁶ MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 60.

⁴⁷ HOMEROVÁ M., pozn. 45, s. 27-29.

výukové komunikace a žáci odpovídají na zadané otázky. Aby rozhovor byl efektivní, je nutné, aby žáci měli alespoň minimální vědomosti či zkušenosti ohledně probíraného tématu, aby se rozhovoru mohli zúčastnit.⁴⁸

Podle Krajhanzla žáci na 2. stupni ZŠ, tedy žáci v období puberty, mají zájem uvažovat nad morálními otázkami a mívají chuť projevat svůj názor. Proto vhodnými aktivitami pro ročníky na 2. stupni jsou skupinové debaty na témata s morálním obsahem.⁴⁹ Z tohoto důvodu je příhodné zařadit do výuky diskusní metody. Maňák a Švec diskusi vysvětlují jako formu komunikace mezi učitelem a žáky, při které si účastníci navzájem vyměňují názory na dané téma, snaží se uvádět argumenty a společně najít řešení daného problému.⁵⁰ Homerová uvádí, že do výuky lze zahrnout příklady nebo případy z dějin, rodinné konflikty, konflikty v regionu, soudní případy nebo hypoteticky vytvořené kauzy. Během výuky s použitím příkladů či případů se žáci setkávají s modely reálných životních událostí, které souvisí s životními a společenskými problémy. Výhoda spočívá v tom, že se žáci stávají aktivními spoluvůrci vyučovacího procesu. Žáci jsou vedeni k samostatnému a nezávislému myšlení, přičemž se snaží formulovat své názory a učí se je zároveň obhajovat. Homerová upozorňuje na odlišný typ případů, které mají otevřený konec. U těchto případů je zásadní, že jsou většinou založeny na emočním přístupu, žáci by si proto měli uvědomovat morální aspekty řešeného případu. Mezi příklady uvádí, že se učitel spolu se žáky může zaměřit na drogové závislosti či šikanu. Homerová ovšem zdůrazňuje nutnost správného výběru témat s použitím příkladů tak, aby u žáků nezpůsobila psychická traumata. Témata obsahující brutalitu nebo případy proti lidskosti by měly být žákům představena nejdříve ve věku 14 či 15 let.⁵¹

Autoři publikace *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol* zmiňují, že je vhodné zařadit simulaci jako výukovou metodu do vyučovacích hodin, které pokrývají průřezová témata.⁵² Bratská zmiňuje, že simulace jakožto inscenační metoda je založená na sociálním učení v modelových situacích.⁵³ Maňák a Švec doplňují, že se jedná

⁴⁸ MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 69.

⁴⁹ Jan Krajhanzl, *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy*. S. 13

⁵⁰ MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 108.

⁵¹ HOMEROVÁ M., pozn. 45, s. 10-11.

⁵² SZEBESTOVÁ Z., BEZCHLEBOVÁ M., pozn. 25.

⁵³ Bratská (1992, s. 99) in MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 3.

o simulaci události, kde se střetne hraní rolí a řešení problému, buď předváděním určitých lidských typů, nebo zobrazováním reálných životních situací. Ačkoliv inscenační metody mohou poskytnout žákům prostor pro rozvoj osobnosti a ke kultivaci všech psychických procesů, mezi zásadní nevýhody patří, že tyto metody jsou časově náročné.⁵⁴ Homerová u těchto metod vyzdvihuje navozování přímé interakce a vzájemné komunikace mezi žáky. Podstatnou výhodou ovšem může být, že žáky simulace dokáží motivovat k dobrým výkonům, protože usilují během práce o nejlepší „herecký výkon“. Simulace vyžadují aktivní a samostatné jednání, důkladné studium a práci v týmu. Nutností, aby simulační cvičení byla funkční, je, aby si žáci osvojili potřebné znalosti pro situaci, která bude napodobena.⁵⁵ V kategorii komplexních výukových metod se nabízí využití učení v životních situacích, které Maňák a Švec popisují jako systematickou, nepřetržitou a podstatnou orientaci na životní dění, dále na prožívání autentických příběhů a na řešení reálných problémů. Autoři v publikaci *Výukové metody* nabízejí školní výlet jako možnou výukovou metodu.⁵⁶ Homerová doporučuje učitelům zařadit výuku v muzeích, archivech a kulturních institucích. Tato výuka motivuje mladší věkové skupiny, protože se zabývá skutečným životem. Exkurze během 2. stupně ZŠ jsou vhodné, protože mohou utvořit základnu k poznání komplikovanějších procesů ve společnosti.⁵⁷

Významnou roli během výuky českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ zastávají metody kritického myšlení, které podle Homerové vedou k myšlení pro praktický život a vychází z racionálního uvažování. Takové metody jsou převážně založené na samostatné práci žáků.⁵⁸ Svobodová a Tušková doporučují program RWCT, který nabízí do výuky zařadit metody volného psaní, myšlenkové mapy, pětilístky, I.N.S.E.R.T, podvojný deník, ANO – NE, čtení s předvídáním. A z komplexnějších metod například skládkové učení, literární kroužky nebo čtenářské dílny.⁵⁹

⁵⁴ MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 69.

⁵⁵ HOMEROVÁ M., pozn. 45, s. 18-19.

⁵⁶ MAŇÁK J., ŠVEC V., pozn. 43, s. 179.

⁵⁷ HOMEROVÁ M., pozn. 45, s. 46–48.

⁵⁸ Homerová in PACOVSKÁ J., NEBESKÁ I., RÖHRICH A., VAŇKOVÁ I. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce: pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021. ISBN 978-80-7470-400-0. S. 135.

⁵⁹ SVOBODOVÁ, Hana; TUŠKOVÁ, Jana Marie. *Vybrané metody programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení ve výuce jedinců s odlišným mateřským jazykem*. Bohemica Olomucensia, 2023, 2. S. 13–14.

4 Obsah průřezových témat ve vybraných učebnicích českého jazyka

Vybrané učebnice českého jazyka pro ročníky 2. stupně ZŠ od nakladatelství Alter, Fraus, Fragment, Jinan, Pedagogické nakladatelství a Nová škola budou posuzovány na základě obsahu průřezových témat. Pokud se v učebnici vyskytuje obsah, který se k průřezovým tématům vztahuje, autorka práce popíše jakým způsobem.

4.1 Alter

Učebnice z řady *Máme rádi češtinu* od nakladatelství Alter jsou vždy rozděleny podle ročníků ZŠ do několika dílů, zároveň každá učebnice je rozdělena na dva díly – Učivo o jazyce a Komunikační a slohová výchova. Tyto učebnice vydané roku 2015 odpovídají pojetí a cílům RVP ZV.

Díly učebnic pro 8. a 9. ročníku ZŠ, které se vztahují ke komunikační a slohové výchově, obsahují kapitoly mediální výchovy. Žáci se seznamují s vlivem médií na společnost i na jednotlivce a jsou vedeni k sledování publicistiky a internetu. V učebnici pro 8. ročník je kladen důraz na kritické hodnocení zpráv, mimo to se učebnice dotýká i tématu kyberšikany, což se vztahuje k vzdělávacímu oboru informační a komunikační technologie.

4.2 Fragment

Učebnice *Mluvnice, pravopis a sloh* autora Jaromíra Košťáka od nakladatelství Fragment byly vydány v roce 2000 a jsou určeny pro 2. stupeň ZŠ a pro nižší ročníky víceletých gymnázií.

Učebnice obsahují cvičení, které zahrnují mezipředmětové vztahy. Cvičení jsou založené na textech, které souvisí se vzdělávacími obory zeměpisu, přírodopisu a občanské výchovy. Avšak tyto učebnice neobsahují cvičení či náměty pro žáky, které by souvisely s průřezovými tématy.

4.3 Fraus

Učebnice *Český jazyk pro základní školy a víceletá gymnázia* od nakladatelství Fraus jsou rozděleny do čtyř dílů. Celá řada učebnic je doplněna o úkoly, které zahrnují práci s textem, přičemž texty často obsahují mezipředmětové vztahy či průřezová témata.

Autoři učebnic ve svých úkolech žáky vybízejí často k práci s internetem, žáci mají proto možnost se zdokonalit při vyhledávání informací. Do každého dílu je začleněno několik segmentů úkolů, které jsou nazývány „Hledání souvislostí“. Tento typ úkolů spočívá v tom, že v učebnici jsou položeny otázky, které souvisí s probíranou látkou, ale zároveň mají přesah do jiných vyučovacích předmětů, nejčastěji přírodopisu, dějepisu a zeměpisu, či průřezových témat. Přičemž tyto úkoly je možné zařadit do výuky ve formě diskusí.

Český jazyk 6 pro 6. ročník ZŠ obsahuje otázky ohledně enviromentální výchovy, na základě textu jsou žáci tázáni, zda vědí, co je to národní park, jaké národní parky v České republice mohou navštívit nebo zda vědí, jak se mají k přírodě chovat. Enviromentální tematika je obsažena i v otázkách ohledně mořského prostředí a to tím, zda žáci vědí, čím jsou ohroženi mořští živočichové. V tomto díle učebnice je patrná i snaha o zařazení multikulturní výchovy.

V jednom segmentu „Hledání souvislostí“ učebnice pro 7. ročník ZŠ jsou zařazeny úkoly a otázky spojené s enviromentální výchovou, žáci jsou nabádáni, aby vypracovali projekt o pocitech zvířat a celkově o ochraně zvířat.

Český jazyk 8 žákům a učitelům navrhuje úkoly ohledně osobnostní a sociální výchovy, protože se v učebnici vyskytuje téma omamných látek jako patologický jev ve společnosti. Dále problém šikany, u kterého žáci mohou vytvořit informační leták pro oběti šikany a porovnat ho s letákem, který vznikl od odborníků. Je zde tematizována také charita, člověk v nouzi nebo humanitární pomoc. Mimo toho v učebnici je výňatek z Ústavy České republiky, což má spojitost s výchovou demokratického občana.

Pro 9. ročník ZŠ je určená učebnice Český jazyk 9, která také obsahuje úkoly typu „Hledání souvislostí“, ale podstatně méně než díly předchozí. Pozornost je věnována enviromentální výchově tím, že žáci jsou tázáni na podstatu současné enviromentální strategie a politiky trvale udržitelného života na Zemi nebo jaký životnostní postoj vyjadřuje enviromentalismus. Poslední otázkou je, co jsou žáci sami ochotní dělat v rámci svého životního stylu pro ochranu přírody. Jiné otázky se vztahují k osobnostní a sociální výchově, jelikož jsou žáci tázáni na jejich osobní problémy, jak je řeší a kdy je potřeba si zavolat o pomoc. Učebnice žákům navrhuje, že si konkrétně toto téma mohou prokonzultovat ve skupinách.

4.4 Jinan

Učebnice vydané roku 1998 od autora Oldřicha Uličného a kolektivu nakladatelství Jinan podporují napříč ročníky ZŠ z průřezových témat především mediální výchovu.

Žáci v 6. ročníku ZŠ se mohou dozvědět pomocí učebnice, co znamená masová komunikace, jak vypadá zpravodajství médií a jak by měl vypadat publicistický žánr zprávy.

V 7. ročníku žáci jsou vedeni k tomu, aby zaznamenávali interview v rozhlase, v novinách či v televizi. Žáci jsou mimo jiné seznámeni se zásadami provedení rozhovoru a se zásadami pro zpracování rozhovoru. V učebnici je pro žáky dále vysvětleno uspořádání zpráv a reportáží v médiích podle principu obrácené pyramidy, přičemž je tento princip v učebnici graficky znázorněn. V kapitole, která se věnuje mediální výchově jsou také tematizovány zpravodajské agentury, titulky jako nástroje pro upoutání pozornosti nebo reportáže, které mohou být subjektivní oproti zprávě.

Autoři do učebnice pro 8. ročník zahrnuli kapitolu, která se věnuje zdvořilosti a etiketě, což má přesah nejen do komunikační výchovy, ale i do průřezového tématu osobnostní a sociální výchovy. Učebnice se věnuje zásadám pozitivní komunikace. Žáci jsou seznámeni s tím, že v komunikaci hraje zásadní roli asertivita, konflikt, správné podání kritiky či přijetí kritiky. Pro žáky je v učebnici nastíněn komunikační fair-play a pojem argumentace. Z mediální výchovy je žákům představen fakt, že masová média mají vliv na psychiku a chování dětí a mladých lidí. Na konci učebnice je pro žáky a učitele nabídnut text a otázky, které pojednávají o stereotypch a předsudcích, což má blízko k multikulturní výchově.

Učebnice pro 9. ročník zahrnuje z mediální výchovy především téma reklamy, které je žákům představeno ve formě otázek, nad kterými se žáci mají sami zamyslet. Žáci jsou například tázáni, zda vědí, k čemu reklama slouží, kde všude se s reklamou setkávají nebo zda je reklama vždy pravdivá.

4.5 Nová škola

V učebnici pro 7. ročník ZŠ je na úvod předloženo, jaké typy cvičení a úloh učebnice poskytuje, přičemž je v ní zmíněno i to, že některá cvičení mají spojitost s průřezovými tématy. Což je výhodné pro učitele, který chce na průřezové téma v jednu konkrétní vyučovací jednotku cílit, protože u cvičení a úkolů jsou grafické ikony, které učiteli napoví,

zda souvisí s průřezovými tématy či mezipředmětovými vztahy. V této učebnici převažují úkoly s mezipředmětovým charakterem než s průřezovými tématy. Ačkoliv se v učebnici nacházejí, tak se vztahují pouze k tematickému oddílu komunikace a slohu, konkrétně k učivu funkčních stylů.

Učebnice od Nové školy pro 8. ročník také obsahuje hned v úvodu, jaké typy cvičení a úloh učebnice poskytuje, ale už mezi nimi nejsou náměty, které by zahrnovaly průřezová témata.

4.6 Pedagogické nakladatelství

Učebnice vydané Pedagogickým nakladatelstvím v roce 2004 nabízejí pro žáky cvičení, která mají charakter práce s textem. Ačkoliv se v učebnici vyskytují převážně umělecké texty, jiné texty mají povahu mezipředmětových vztahů, v učebnicích se vyskytují texty, které mají mezioborový přesah do přírodopisu, fyziky, dějepisu, občanské výchovy či zeměpisu. V učebnici pro 8. ročník ZŠ je text pojednávající o ekologii, kterému ovšem chybí výchovný aspekt. A z tohoto důvodu ho nelze považovat za text vztahující se k průřezovému tématu environmentální výchovy.

4.7 Shrnutí průřezových témat ve vybraných učebnicích

V následující tabulce (viz Tabulka 1 – Porovnání učebnic) jsou znázorněny vybrané učebnice českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ a zastoupení průřezových témat. Vybraná nakladatelství jsou ve sloupcích a průřezová témata z RVP ZV jsou zapsána v řádcích uvedené tabulky. Označení + znamená, že dané učebnice obsahují konkrétní průřezové téma.

Nakladatelství Fragment a Pedagogické nakladatelství nezískaly žádné +. Alter a Naše škola jsou hodnoceny jedním +. Jinan má dvě + s důrazem na mediální výchovu. A nejširší záběr průřezových témat z RVP ZV má nakladatelství Fragment.

Vzhledem k tomu, že ve zkoumaných učebnicích jsou nedostatečně zastoupena průřezová témata, je učitel nucen čerpat náměty z jiných zdrojů.

	Alter	Fragment	Fraus	Jinan	Naše škola	Pedagogické nakladatelství
Enviromentální výchova			+			
Mediální výchova	+			+	+	
Multikulturní výchova			+			
Osobnostní a sociální výchova			+	+		
Výchova demokratického občana			+			
Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech						

Tabulka 1 – Porovnání učebnic

5 Metodická podpora pro učitele

Jako podporu učitel, který se snaží zařadit do svých vyučovacích hodin průřezová témata, může využít edici Dobrá škola od vydavatelství RAABE, která obsahuje publikace s praktickými náměty. Autoři v této edici nabízí především širokou škálu podnětů na diskuse a pracovní listy, které obsahují práce s textem.

Osobnostní a sociální výchova s podtitulem *Praktické náměty na průřezová témata ve výuce na 1. stupni* je rozdělena do dvou dílů. Publikace navrhuje několik tematických celků, které lze do výuky zakomponovat jako projekty. Ovšem dílčí aktivity lze zařadit i do výuky českého jazyka a literatury.⁶⁰ Konkrétně Kalabová v těchto příručkách navrhuje u žáků rozvíjet fantazii a tvořivost pomocí tvorby slohových cvičení na osobnostně-sociální témata, mezi které se například řadí bydliště žáků nebo školní třída. Nabízí učitelům i komunikativní hry a hry k zamyšlení.⁶¹

Výchova demokratického občana II. s podnázvem Praktické náměty na průřezová témata ve výuce na 1. stupni ZŠ nabízí návrhy aktivit především do výuky na 1. stupni, ovšem některé jsou vhodné zařadit do výuky českého jazyka v 6. ročníku. Například pracovní list o mateřském jazyku. Jedno zadání spočívá v tom, že se žáci pokusí vyplnit cvičení o tom, jakým jazykem se mluví v jednotlivých evropských zemích. Zpestřením výuky může být i pracovní list o prstové abecedě, který obsahuje úkol, aby si žáci pomocí ukázky vyzkoušeli přeložit jednu větu z učebnice prvouky do jazyka neslyšících.⁶²

Výchova demokratického občana: Tvořivé náměty pro výuku průřezových témat na 2. stupni ZŠ nabízí učitelům a žákům témata jako úvod do problematiky lidských práv, neonacismu či téma ohledně spotřebitelů, dlužníků a věřitelů. Učitel vyučující český jazyk má možnost využít konkrétně pracovní list, který obsahuje práci s textem ohledně historie vzniku všeobecné deklarace lidských práv či situace Německa po první světové válce, k textům jsou dále uvedeny otázky, na které žák v textu a na internetu hledá odpovědi. Téma spotřebitelů, dlužníků a věřitelů, může učitel podle této publikace pojmout pomocí metody pětílístků. Žáci prostřednictvím jednoho podstatného jména,

⁶⁰ KALÁBOVÁ N., STRCULOVÁ V. ed al. *Osobnostní a sociální výchova: praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ*. Praha: Raabe, Dobrá škola, c2011-c2014. ISBN 978-80-7496-091-8.

⁶¹ KALÁBOVÁ N., STRCULOVÁ V. ed al. *Osobnostní a sociální výchova II.: praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ*. Praha: Raabe, Dobrá škola, c2011-c2014. ISBN 978-80-7496-091-8.

⁶² STAŇKOVÁ B., KOSINA M., STRCULOVÁ V. *Výchova demokratického občana: [praktické náměty na průřezová témata ve výuce na 1. stupni ZŠ]*. Praha: Raabe, Dobrá škola, c2012-c2014. ISBN 978-80-7496-095-6.

dvou přídavných jmen, třech sloves, jednou větou jednoduchou a jedním synonymem popíše roli dlužníka či věřitele.⁶³

V publikaci *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol* je nabídnuta řada portálů a pomůcek, které mohou pomoci zařadit průřezová témata do výuky. Například Projekt Odyssea či Člověk v tísni.⁶⁴

Projekt Odyssea konkrétně nabízí programy pro učitele, které zahrnují řadu kurzů. Například jak vést třídnické hodiny, jaké jsou metody osobnostní a sociální výchovy, jak rozvíjet tvořivost nebo v čem spočívá konstruktivní komunikace se žáky. Na webových stránkách projekt Odyssea poskytuje učitelům i základní východiska, teorii a podmínky pro aplikaci osobnostní a sociální výchovy. Odyssea poskytuje také nabídku programů pro třídy, jak pro mateřské školy, tak i pro základní a střední školy. Pro žáky ze základních škol jsou vhodné kurzy prevence šikany, první pomoci, nebo kurz narovnání poškozených vztahů ve třídě.⁶⁵

Člověk v tísni poskytuje řadu materiálů a provozuje další portály, které lze zařadit do výuky.⁶⁶ Pod záštitou Člověka v tísni vznikl portál Doučujte. cz, který poskytuje metodické podpory pro jednotlivce, kteří mají zájem o doučování.⁶⁷ Přičemž autorka práce doporučuje pro učitele českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ záznam z webináře „Porozumění textu a kritické myšlení“, který je právě volně dostupný na webových stránkách Doučujte. cz. Tento videozáznam je zaměřený převážně na rozdíly mezi kritickým a nekritickým čtením.⁶⁸ Člověk v tísni také provozuje webový portál Klimatická změna, ze kterého lze čerpat materiály do výuky v oblasti environmentální výchovy, pro zájemce z řad učitelů nabízí i kurzy ohledně klimatické změny.⁶⁹ Dalším portálem je Jeden svět na školách, který nabízí filmy a videa, doprovodné aktivity, metodické a informační materiály do výuky, ale také semináře, webináře a kurzy pro vyučující.⁷⁰ Autorka práce doporučuje do výuky českého jazyka a literatury zařadit

⁶³ KALÁBOVÁ N., STRCULOVÁ V. ed al., pozn. 61.

⁶⁴ Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol 1. díl s. 17.

⁶⁵ Projekt Osysea [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.odyssea.cz/>

⁶⁶ Člověk v tísni [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/>

⁶⁷ ČLOVĚK V TÍSNI. Doučujte.cz [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.doucujte.cz/>

⁶⁸ Porozumění textu a kritické myšlení – záznam z webináře. In: ČLOVĚK V TÍSNI. Doučujte.cz [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.doucujte.cz/materialy/porozumeni-textu-a-kriticke-mysleni/?from=https%3A%2F%2Fwww.doucujte.cz%2Fmetodicka-podpora%2F>

⁶⁹ ČLOVĚK V TÍSNI. Změna klima a vzdělávání [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://klima.clovekvtsni.cz/vzdelavani>

⁷⁰ Jeden svět na školách [online]. [cit. 2024-01-17]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/>

krátkou sérii videí s názvem *Kovyho mediální ring*, kterou zveřejnil Jeden svět na školách. Tato videa si kladou za cíl žáky vzdělávat v mediální výchově. Tématem videí je, jak k médiím přistupovat kriticky a na co si dát pozor v mediálním prostředí. Pro žáky může být motivující to, že touto problematikou provází influencer Karel Kovář, kterého mohou znát ze sociálních sítí, na kterých jsou rovněž aktivní.

V rámci mediální výchovy lze do výuky zařadit i materiály z platformy ČT EDU od České televize, která nabízí široké spektrum videí a dokumentů na téma médií, sociálních sítí a problémových oblastí médií (hoaxy, fakenews, falešné profily).

Autoři *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol* dále navrhuji doplnit výuku o práci s videozáznamy z portálů *Moderní dějiny*, *Český rozhlas Leonardo* nebo *Evropa 2045*.⁷¹

Autorka bakalářské práce do vyučovacích hodin českého jazyka a literatury doporučuje především portál *Moderní dějiny*, protože nabízí mimo jiné několik pracovních listů, které zastřešují témata počátku 20. století a první světovou válku. Dále téma Československa v letech 1918–1938, Evropy a světa mezi válkami, druhou světovou válku, Československa v letech 1938–1945, Evropy a světa po roce 1945, Československa v letech 1945–1948, Československa v letech 1948–1968, Československa v době normalizace a tematický celek od pádu komunismu k jednotné Evropě. Vyučující českého jazyka a literatury může tyto pracovní listy použít, protože jsou převážně založené na práci s textem, nejčastěji s odborným. V hodinách českého jazyka a literatury lze využít například pracovní listy zaměřené na mediální propagandu během válek či v období komunismu v Československu nebo na srovnávání novin z roku 1968 s podobou dnešního tisku. Na portále *Moderní dějiny* jsou dostupné i materiály, které souvisejí s literární výchovou. Tyto materiály jsou vodné převážně kvůli mediálně-výchovné povaze pracovních listů.⁷²

⁷¹ SZEBESTOVÁ Z., BEZCHLEBOVÁ M, pozn. 25, s. 17.

⁷² *Moderní dějiny* [online], 2004. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/>

6 Návrhy aktivit podporující průřezová témata ve výuce českého jazyka a literatury

Tato část bakalářské práce nabízí několik aktivit do vyučovacích hodin českého jazyka a literatury, které obsahují průřezová témata.

Autorka popíše metodiku aktivit, postup činností a nutné pomůcky. Cíle jednotlivých aktivit budou vymezeny převážně pomocí aktivních sloves podle Bloomovy taxonomie kognitivních cílů (viz Tabulka 1).⁷³ U každé aktivity také vystihne v čem „průřezovost“ spočívá a k několika výukovým materiálům přidá ukázky správných odpovědí.

Pamatovat	definovat, doplnit, napsat, opakovat, pojmenovat, popsat, přiřadit, reprodukovat, seřadit, vybrat, vysvětlit, určit
Porozumět	dokázat, jinak formulovat, ilustrovat, interpretovat, objasnit, odhadnout, opravit, přeložit, převést, vyjádřit vlastními slovy, vyjádřit jinou formou, vysvětlit, vypočítat, zkontrolovat, změřit, kategorizovat, klasifikovat
Aplikovat	aplikovat, demonstrovat, diskutovat, interpretovat údaje, načrtnout, navrhnout, plánovat, použít, prokázat, registrovat, řešit, uvést vztah mezi, uspořádat, vyčíslit, vyzkoušet
Analyzovat	analyzovat, provést rozbor, rozhodnout, rozlišit, rozčlenit, specifikovat
Hodnotit	argumentovat, obhájit, ocenit, oponovat, podpořit (názory), porovnat, kritizovat, posoudit, prověřit, srovnat s normou, vybrat, uvést klady a zápory, zdůvodnit, zhodnotit
Tvořit	generovat, stanovovat hypotézy, plánovat, navrhovat, budovat, zkonstruovat

Tabulka 2 – Bloomova taxonomie cílů

⁷³ VÁVRA J. *Revidovaná bloomova taxonomie v českém vzdělávání*. ResearchGate, 2011.

6.1 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v jazykové výchově

6.1.1 Třídění slovních druhů

Cvičení, které je zaměřeno na slovní druhy (viz Příloha A – Třídění slovních druhů + řešení), je uchopeno tak, že žáci pospojují konkrétní slovo, které je uvedeno u odpadku, s kontejnerem, do kterého odpad lze třídit. Následně by si žáci měli všimnout, že k jednotlivým kontejnerům přiřazují slova, které jsou stejným slovním druhem.

Pod kontejnery žáci napíší, do jakých kontejnerů se třídí a následně napíší ke kontejnerům, jaké slovní druhy k nim přiřadili. Pracovní list je doplněn o otázky, jaké slovní druhy nebyly zmíněné a jaký odpad lze ještě třídit.

Toto cvičení je vhodné zařadit do vyučovací hodiny v rámci evokace. Protože žákům nabízí motivaci v tom, že se mohou zaměřit na to, co znají ze svých dosavadních životních zkušeností. Žáci by proto neměli být hodnoceni na základě toho, jaký postup zvolili. Zda přiřazovali ke kontejnerům odpad, který do nich patří, nebo se řídili pouze slovními druhy.

Je vhodné, aby každý žák pracoval samostatně, kvůli tomu by měl učitel připravit kopii pro každého. Žák bude potřebovat pouze psací potřeby. Nabízí se ovšem varianta, během které by učitel do vyučovací hodiny přinesl vytištěné kontejnery ve větším formátu (např. A4) a měl vystřihnutých několik obrázků odpadků, u kterých by bylo uvedeno slovo. Každý žák by si postupně vylosoval obrázek odpadu a zkusil ho sám přiřadit ke kontejneru. Následně by žáci měli s učitelem okomentovat, jaké slovní druhy byly v daných kontejnerech.

Mezi výukové cíle patří rozlišování slovních druhů, konkrétně podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen a sloves. Dále žák uvádí příklady odpadu, který se dá třídit a recyklovat. Aktivita se vztahuje k enviromentální výchově, protože pěstuje návyky nezbytné pro každodenní žádoucí jednání občana vůči životnímu prostředí, především seznamuje žáka s principy udržitelnosti rozvoje společnosti.

6.1.2 Synonyma a antonyma

Žákům je rozdán text pojednávající o obnovitelných energetických zdrojích. Úkolem žáků je text samostatně přečíst a u vyznačených slov vymyslet a zapsat synonyma a antonyma (viz Příloha B – Synonyma a antonyma + řešení). Je příhodné, aby si žáci své odpovědi zkontrolovali například pomocí Slovníku českých synonym a antonym nebo internetu.

Toto cvičení napomáhá žákovi k obohacení individuální slovní zásoby a k pochopení významových vztahů mezi synonymy a antonymy. Environmentální výchova se v tomto cvičení promítne v tématu energetických zdrojích, které se vztahuje k tomu, že žáka vede k pochopení významu udržitelného rozvoje společnosti.

6.1.3 Nadřazená a podřazená slova

Maněnová chápe pracovní list jako učební pomůcku, která pomáhá lépe organizovat učební látku a může vést ke snadnějšímu pochopení a procvičení učiva. Mezi výhody pracovních listů řadí přehlednost, originalitu či zpestření výuky. Zároveň zdůrazňuje, že pracovní listy rozvíjejí samostatnost a žáci se učí vyhledávat a zpracovávat informace. Mezi nevýhody by bylo možné zařadit minimální interakci mezi žákem a učitelem.⁷⁴

Pracovní list zaměřený na nadřazená a podřazená slova obsahuje text, který žákům vysvětluje, co jsou emoce a jak je s nimi možné pracovat (viz Příloha C – Nadřazená a podřazená slova + řešení). Pracovní list obsahuje dvě cvičení. První cvičení spočívá v tom, že v textu mají žáci vyhledat podtržená slova, u kterých se mají pokusit vymyslet jedno slovo nadřazené. Dále žáci vypíší pod to nadřazené slovo další slova podřadná. Žáci by měli pracovní list vypracovat samostatně. Ve druhém cvičení mají žáci nadřazené slovo a jejich úkolem je vymyslet k němu podle svého uvážení šest slov podřadných.

Tento pracovní list je zaměřený na osobnostní a sociální výchovou, vzhledem k tématu emocí, které se vztahují k sebepoznání, seberegulaci a psychohygieně. Mezi výukové cíle patří, že žák uvádí příklady emocí a vnímá vztahy mezi slovy nadřazenými a podřazenými, celkově žáci aktualizují individuální slovní zásobu.

6.2 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v literární výchově

6.2.1 Kartičky se jmény postav

Učitel připraví do hodiny kartičky, na kterých bude napsáno jméno pohádkové postavy, případně otázky, jak by žák postavu charakterizoval a v čem je postava podobná žákovi (viz Příloha D – Kartičky se jmény postav). Nabízí se i to, že každý žák vytvoří jednu kartičku s literární či filmovou postavou, dá ji následně učiteli do krabičky a poté si každý

⁷⁴ MANĚNOVÁ, Martina. Pracovní listy v mateřské škole na 1. stupni základní školy. Hradec Králové: Gaudeamus. 2014. ISBN 978-80-7435-499-1. S. 11.

žák jednu vylosuje. Toto cvičení je možné zařadit do vyučovacích hodin, které jsou zaměřené na literární výchovu.

Autorka práce vytvořila kartičky s pohádkovými postavami, proto tato aktivita je vhodná pro 6. ročníky ZŠ. Učitel nebo žáci mohou ovšem vytvořit kartičky, které budou tematicky blízké k danému probíranému učivu, díky tomu je tato aktivita variabilní, co se týče cílové skupiny žáků či tématu. Mimo jiné toto cvičení je vhodné zařadit do adaptačních kurzů, pokud se skupina žáků nezná.

Úkolem každého žáka je, aby se samostatně pokusil postavu na své kartičce popsat a charakterizovat, posléze jeho úkolem bude postavu porovnat se svojí osobností.

Autorka práce doporučuje, aby žáci spolu s učitelem v učebně vytvořili kruh, ve kterém žáci představí kartičky a co si ke svojí kartičce zapsali. Vlastními slovy popíší charakter postavy a následně podoby nebo rozdílnosti postavy s vlastní osobností. Tato diskuse může přispět k tomu, aby si žáci mezi sebou odkryli svoje postoje, hodnoty, charakter či temperament. Celkově tato aktivita napomáhá pochopit psychiku nejen jednotlivého žáka, ale navzájem celé třídy.

Tato aktivita je vhodná při začlenění průřezového tématu osobnostní a sociální výchovy, protože napomáhá k vzájemnému poznávání se ve třídě či skupině.

Problémové místo této aktivity je to, že učitel musí brát na vědomí, že všichni žáci nemusí znát všechny postavy, které jsou napsány na kartičkách. Proto je vhodné mít kartiček na výběr více nebo by měl být učitel připraven na to, že žákům postavy stručně představí, či budou mít žáci povolené telefonní mobily, aby si postavy mohli pomocí internetu vyhledat.

6.2.2 Otázky k textům o Anně Frankové

Autorka bakalářské práce vytvořila čtyři texty, přičemž dva jsou z Deníku Anny Frankové (viz Příloha E – Úryvky z Deníku Anny Frankové) a zbylé dva mají charakter odborného textu (viz Příloha F – Texty k Deníku Anny Frankové). Úkolem žáků je všechny texty přečíst a zodpovědět na otázky, které s texty souvisejí (viz Příloha G – Otázky k textům o Anně Frankové + řešení). Otázky zahrnují téma druhé světové války, morální důsledky prostředků nacistické perzekuce, život Anny Frankové a její rodiny a které specifické menšinové skupiny byly cílem systematické perzekuce. Žáci se pokusí také zodpovědět

na základě vlastního uvážení, zda je důležité, aby se ve škole aktivně učili o různých kulturách a historii, případně proč.

Žáci by měli mít možnost se kdykoliv na texty znovu podívat a případně v nich informace dohledávat. Texty mohou být vytištěné nebo být postupně promítnuty celé třídě dataprojektem.

Výstupy této aktivity zahrnují to, že žák vlastními slovy reprodukuje přečtený text, dokáže rozlišit uměleckou literaturu a odbornou. Tato aktivita zahrnuje výstupy z průřezových témat multikulturní výchovy a výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech, protože se vztahuje k projevům intolerance, diskriminace a rasismu. Tento úkol vede k poznání a pochopení života a díla významných Evropanů. Napomáhá k utváření hodnotových systémů žáka a k respektování práv druhých. Poskytuje žákovi základní znalosti především o historii různých etnických a kulturních skupin žijících v české a evropské společnosti. Tím rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických a náboženských skupin.

Tato aktivita je vhodná pro žáky 9. ročníku ZŠ vzhledem k mezipředmětovému charakteru kvůli dějinám 20. století.

6.2.3 Problémy a radosti literární postavy na základě vlastní četby

Žáci na základě vlastní četby umělecké literatury dle vlastního výběru samostatně vypracují tabulku (viz Příloha H – Tabulka radostí a problémů), do které zapíší problémy a radosti literární postavy, o které četli, a vedle toho žáci zaznamenají své problémy a radosti.

Když žáci porovnávají své problémy s problémy literární postavy, mohou získat hlubší porozumění a empatii k postavě i k sobě samým. Vidí, že jejich vlastní obtíže nejsou jedinečné, a že mnoho lidí se potýká se stejnými problémy. Porovnávání se s literární postavou může žáka povzbudit k reflexi nad vlastní chováním. Celá aktivita vede k tomu, že žák může komfortněji sdílet své myšlenky a pocity. To může posílit komunikaci v třídě a podporovat rozvoj sociálních dovedností. Dovednost řešení problémů je základním prvkem podle RVP ZV morálního rozvoje, autorka bakalářské práce upřesňuje, že žáci se touto aktivitou naučí vybrané problémy pojmenovávat.

6.2.4 Podvojný deník

Metoda podvojného deníku umožňuje čtenářům písemně reflektovat text. Od čtenáře se očekává, že bude v průběhu čtení vnímavý vůči vlastním emocionálním a myšlenkovým reakcím. Text by měl být vybrán tak, aby ho žáci propojovali s vlastními vědomostmi, prožitky, asociacemi nebo otázkami. Úkolem žáků je, aby si takové úryvky z textu samostatně zaznamenali a připsali k nim vlastní komentář (viz Příloha I – Podvojný deník). Učitel může zvolit libovolně dlouhé texty nebo rovněž celé knihy.⁷⁵

Autorka práce vytvořila ukázkou zadání podvojného deníků k úryvku z knihy *Černobílý svět* od Kathryn Stockettové, což je román pojednávající o rasové segregaci v 60. letech 20. století na jihu Spojených států amerických (viz Příloha J – Úryvky z románu *Černobílý svět*).

Podvojný deník k románu *Černobílý svět* může u žáka přispět k utváření hodnot, jako je spravedlnost, svoboda, solidarita a tolerance. Žákovi je v průběhu umožněno posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu. Vede mimo jiné k respektování kulturních a etnických odlišností a celkově napomáhá utvářet pozitivní postoje ke kulturní rozmanitosti. Především tato aktivita napomáhá žákovi si uvědomit neslučitelnost rasové intolerance s principy demokratické společnosti. Ukazuje se, že tato aktivita nabízí učitelu zahrnout do jedné vyučovací hodiny multikulturní výchovu, výchovu demokratického občana a výchovu k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

Práce s metodou podvojného deníku vede k tomu, že žák vlastními slovy reprodukuje přečtený text a jednoduše interpretuje smysl uměleckého sdělení.

6.3 Návrhy aktivit podporující průřezová témata v slohové výchově

6.3.1 Aktuality

Během hodin českého jazyka se nabízí, aby si žáci připravili aktuality, jakožto krátký ústní projev o tom, s čím se v nedávné době v médiích setkali. Žáci budou mít za úkol hledat aktualitu na sociálních sítích, v novinových článcích nebo v televizním zpravodajství. Podle uvážení učitele je, zda aktualitu budou žáci hledat během vyučovací hodiny českého jazyka a literatury nebo zda ji mají hledat během svého volného času. Svoji

⁷⁵ Podvojný deník – Popis metody. In: Učení bez učebnice [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=516>

aktualitu během pěti minut představí před třídou. Bylo by vhodné žáky předem připravit na to, aby se zaměřili na zdroj, ze kterého čerpali a i ten krátce okomentovali.

Tato aktivita učí využívat potenciál médií jako zdroje informací. Zároveň může vytvářet představu o roli médií v každodenním životě v regionu. Při své přípravě se žák učí odlišit základní a doplňkové informace a snaží se formulovat hlavní myšlenku. A při samotném mluveném projevu před třídou žák trénuje správné a přiměřené vyjadřování k dané situaci a má možnost zdokonalovat své prezentační dovednosti.

6.3.2 Pozvánka na akci

Do výuky, která bude zaměřená na slohovou výchovu, se nabízí zařadit slohový útvar pozvánky. Je žádoucí, aby si takový útvar žáci sami vyzkoušeli. Autorka práce doporučuje, aby učitel promítl pro ukázkou alespoň jeden vytvořený plakát či pozvánku na akci, která se bude vztahovat k životnímu prostředí (viz Příloha K – Ukázka pozvánky). Přičemž by měl učitel žáky poučit o tom, co má pozvánka na akci obsahovat. Úkolem žáků je samostatně či ve dvojicích připravit pozvánku či plakát na vymyšlenou akci, která se bude konat například ke Dni Země. Po dohodě s vedením školy a se žáky, případně s rodiči a zákonnými zástupci žáků je možné akci následně zrealizovat.

Práce ve dvojicích je vhodná proto, aby žáci mezi sebou debatovali o příkladech žádoucího a nežádoucího jednání z hlediska životního prostředí a udržitelného rozvoje.

Pokud má možnost učitel vyučovat v počítačové učebně, může žáky vést k tomu, aby své plakáty nebo pozvánky vytvořili v programech Microsoft Office, především Word a Powerpoint, nebo v bezplatné grafické aplikaci Canva.

Během této aktivity se žák snaží pochopit vlastní odpovědnost k životnímu prostředí. Ačkoliv je původně akce, na kterou má žák ve dvojici pracovat, smyšlená, tak při práci na výrobě pozvánky žák uvažuje o spolupráci v péči o životní prostředí na místní úrovni. Aktivita může také podněcovat zájem o angažovanost v otázkách problémů spojených s ochranou životního prostředí. Tvoření plakátu nebo pozvánky má přesah i do mediální výchovy v tom, že umožňuje žákovi poznat roli médií v každodenním životě v regionu, zároveň přispívá ke schopnosti se samostatně zapojit do mediální komunikace. Přispívá také k využívání vlastních schopností v práci ve dvojicích.

V oblasti slohové výchovy se žák seznámí se slohovým útvarem pozvánky a jeho náležitostmi. Následně bude umět navrhovat pozvánky pro svoje potřeby.

6.3.3 Pětílístek

Pětílístek je metoda kritického myšlení, která od žáka požaduje, aby shrnul informace a názory do výrazů, které dané téma vystihují. Žákovi je představeno téma, u kterého musí určit jeho dvě podstatné vlastnosti, dále tři slova, která určují, co téma dělá nebo co se s ním děje. Dále žák musí vymyslet větu o čtyřech slovech, která se k tématu vztahuje a na závěr žák vymyslí jednoslovné synonymum, které shrne podstatu tématu. Vzhledem k široké škále možných témat, lze vybrat i takové, které se vztahují k průřezovým tématům. Autorka práce vytvořila pro ukázkou pětílístek zaměřený na téma cenzury, které náleží mediální výchově (viz Příloha L – Pětílístek). Pětílístky by měli žáci vypracovat samostatně na základě textu (viz Příloha M – Text o cenzuře), který jim může být promítnut dataprojektem. Text je zaměřený na vztah cenzury a svobody slova.

Nabízí se následná diskuse, při které si žáci spolu s učitelem shrnou to, co do pětílístků zaznamenali. Taková diskuse může podporovat k pochopení role médií v klíčových společenských situacích a v demokratické společnosti.

Pětílístek u žáků podle Metodického portálu RVP. CZ rozvíjí žáka v tom, že informace, které jsou pro něj známé, klade do souvislostí k probíranému tématu. Proto je vhodné tuto metodu zahrnout do fáze evokace či reflexe.⁷⁶

6.3.4 Pracovní list o národních parcích

Pracovní list zahrnuje téma národních parků v ČR (viz Příloha N – Pracovní list o národních parcích + řešení). Obsahuje celkem čtyři cvičení. První cvičení je zaměřené na poznatky z pravopisu, konkrétně na oblast psaní velkých a malých písmen na začátku slov. U druhého cvičení je přiložena slepá mapa ČR, kam se žáci pokusí geograficky znázornit národní parky. Třetí úkol je charakterem blízké slohového cvičení, ve kterém žák napíše krátkou novinovou zprávu, která bude pojednávat o neslušném chování v národním parku. Poslední úkol je ústní cvičení, při kterém se žáci pokusí ve dvojici diskutovat o vhodném chování v národních parcích.

Tento pracovní list se snaží propojit oblast jazykové výchovy se slohovou a komunikační výchovou. Cvičení v pracovním listu nabízejí mezipředmětové vztahy se zeměpisem a přírodopisem, protože si žák osvojí názvy národních parků a jejich pravopis,

⁷⁶ Pětílístek. In: Metodický portál RVP. CZ [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/P/P%C4%9Bt%C3%ADstek

slušné chování v národních parcích a dokáže národní parky zaznamenat do slepé mapy ČR. Pracovní list vybízí k zařazení enviromentální výchovy, protože žáky vede k odpovědnosti ve vztahu k ochraně přírody a podněcuje je k aktivnímu, vstřícnému a ohleduplnému vztahu k prostředí. Zároveň také tato cvičení vedou k vnímavému přístupu k přírodě a přírodnímu dědictví.

6.3.5 Sklenička snů

Úkolem žáků je podle sebe vybarvit sklenici, která je předem vytištěná na čtvrtce či jiným tvrdším papíru. Žáci si vytvoří pozadí pomocí vodových barev a po uschnutí s propisovačem do sklenice napíší svoje sny či přání (viz Příloha O – Ukázky skleniček snů).

Tato aktivita rozvíjí u žáka rysy kreativity, žák se snaží být originální, vytváří dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému. Celkově tento úkol napomáhá k sebepoznání a sebepojetí. Během výroby sklenice se žák zdokonaluje v pravopisu a učí se písemně formulovat svoje myšlenky.

Pro učitele nabízí možnost, jak rozvíjet u žáka osobnostní a sociální výchovu. Autorka práce tuto aktivitu doporučuje zařadit do výuky v 6. ročníku ZŠ či během adaptačních kurzů.

6.3.6 Instagramový profil spisovatele

Projekty jako je vytvoření profilu na sociální síti Instagram mohou být způsobem, jak přiblížit literaturu a literární díla žákům. Například žáci mohou vytvořit profil pro určitého spisovatele nebo literární postavu, kde budou sdílet informace o jeho životě, literárních dílech a zájmovostech.

Žáci by měli být seznámeni se základními zásadami při tvorbě instagramového profilu. Autorka práce doporučuje, aby se žáci s učitelem dohodli společně nad pravidly, která všichni budou dodržovat (viz Příloha P – Zásady tvorby instagramového profilu). Učitel může zvolit například metodu diskuse či myšlenkové mapy. Bylo by vhodné, aby žáci měli zásady vždy k dispozici k nahlédnutí. Například vyvěšením zásad na nástěnce v učebně.

Konkrétně by žáci na Instagramu měli mít nastavený soukromý profil, tak aby měli kontrolu nad tím, kdo může vidět jejich příspěvky a informace. Žáci by neměli sdílet

osobní údaje – skutečná jména, adresu, telefonní čísla, školu nebo jiné osobní údaje. Důležitou zásadou je neposílání fotek nebo videí ostatních bez jejich souhlasu. Žáci by měli být podpořeni, kdyby v online prostředí narazili na nevhodný obsah, aby ho nahlásili. Posledním doporučením pro žáky je, aby měli otevřenou komunikaci s rodiči nebo s učiteli o svých zkušenostech na sociálních sítích, a že mohou vždy požádat o pomoc nebo radu, když se cítí nejistě.

Pokud bude tvoření instagramového profilu pojato jako projekt, nemusí se tvorba instagramového profilu třídy vztahovat pouze na vyučovací hodiny českého jazyka a literatury. Bylo by možné, aby se žáci dozvěděli nějaké poznatky o fungování a spravování sociálních sítích například během vyučovacího předmětu informační a komunikační technologie.

„Průřezovost“ s mediální výchovou je zaručena tím, že tvorba společného instagramového profilu přispívá ke schopnosti úspěšně a samostatně se zapojit do mediální komunikace, učí využívat potenciál médií jako zdroj informací, kvalitní zábavy i naplnění volného času. Přispívá žákovi k využívání vlastních schopností v týmové práci.

Používání sociálních médií jako prostředku komunikace je pro dnešní generaci žáků běžné. Tím, že budou pracovat na vytvoření instagramového profilu, mohou rozvíjet své schopnosti psát stručně, jasně a efektivně. Může to také podpořit jejich schopnost komunikovat vizuálně pomocí obrázků a grafiky.

Závěr

V teoretické části byly představeny kurikulární dokumenty Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání a Strategie 2030+, které v současné době formují podobu vzdělávání. Podle těchto dokumentů mají své nepostradatelné místo průřezová témata, která byla v práci charakterizována. Z tohoto důvodu byly vymezeny výukové metody, o kterých autorka bakalářské práce míní, že jsou vhodné pro zařazení průřezových témat v rámci výuky českého jazyka a literatury. Konkrétně doporučuje do výuky začlenit vybrané metody slovní, převážně práce s texty, dále aktivizující metody a také metody kritického myšlení. Důležitou metodou během seznamování žáků s průřezovými tématy by měly být diskuse a debaty, protože žákům umožňují rozvíjet schopnost vyjadřovat své názory.

Z vybraných učebnic, které byly v bakalářské práci představeny, má nejrozmanitější škálu průřezových témat učebnice od nakladatelství Fraus. Za zmínku ovšem stojí i učebnice nakladatelství Jinan, které využívají potenciálu propojení českého jazyka s mediální výchovou.

Autorka ve své práci navrhla několik možných způsobů, jak zahrnout všechna průřezová témata z RVP ZV ve výuce českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ. Je nutné ovšem zdůraznit, že by pedagogové neměli s průřezovými tématy pracovat jako s izolovanými učebními obsahy, jelikož průřezová témata nejsou vázána jen na jeden konkrétní předmět, ale mají širší aplikaci a význam napříč různými obory a životními situacemi. Učitelé by proto měli především během výuky vycházet z dosavadních životních zkušeností žáků.

Vypracované materiály z praktické části slouží jako inspirace do výuky, které jsou podloženy teoretickými východisky, RVP ZV a vybranými ŠVP. Svojí prací nabízí autorka vyučujícím českého jazyka a literatury konkrétní příklady k realizaci průřezových témat.

Ve výuce může docházet k selhání navržených materiálů a aktivit z různých důvodů. Pokud materiály nereflektují potřeby a zájmy žáků, může to vést k jejich nezájmu. Problematické může být i to, že jsou navrhované úkoly obtížné, nebo naopak příliš jednoduché pro úroveň žáků. Selhání aktivit může souviset také s nedostatečnou podporou od učitele, která by měla být založena na tom, že si učitel ověří, zda žáci zadaným úkolům a cvičením rozumí.

Závěrem autorka bakalářské práce dodává, že průřezová témata mohou žákům představit komplexní charakter mnohých současných problémů, se kterými se žáci budou muset ve svém budoucím osobním i profesním životě vypořádat. Nejen, že učitel žáky s těmito tématy seznámí, ale zároveň může žákům ukázat, jak jazyk tato společenská témata ovlivňuje.

Seznam použité literatury

ČECHOVÁ, M., STYBLÍK, V. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85937-47-6.

ČINČERA, J. *Enviromentální výchova: efektivní strategie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-210-6642-7.

Člověk v tísní [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/>

ČLOVĚK V TÍSNÍ. Doučujte.cz [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.doucujte.cz/>

ČLOVĚK V TÍSNÍ. Změna klima a vzdělávání [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://klima.clovekvtsni.cz/vzdelavani>

GINNIS, P. *Efektivní výukové nástroje pro učitele: strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka*. Praha: Universum, Euromedia Group, 2019. ISBN 978-80-7617-582-2.

HAUSENBLAS K., MAREŠ P., MACUROVÁ A. *Od tvaru k smyslu textu: stylistické reflexe a interpretace*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996. ISBN 80-85899-14-0. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:f28e7670-3586-11e4-8c14-5ef3fc9bb22f> [cit. 3. 3. 2024].

HOFFMANNOVÁ, J., HOMOLÁČ, J., CHVALOVSKÁ, E., JÍLKOVÁ, L., KADERKA, P., MAREŠ, P., MRÁZKOVÁ, K. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia. Lingvistika, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.

HOMEROVÁ, M. *Výchova k občanství ve výuce společenských věd: metodicko-didaktická učebnice pro učitele všech typů škol*. Praha: M. Homerová, 2013. ISBN 978-80-260-5103-9.

Jeden svět na školách [online]. [cit. 2024-01-17]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/>

KALÁBOVÁ, N., STRCULOVÁ, V. ed al. *Osobnostní a sociální výchova: praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ*. Praha: Raabe, Dobrá škola, c2011-c2014. ISBN 978-80-7496-091-8.

KALÁBOVÁ, N., STRCULOVÁ, V. ed al. Osobnostní a sociální výchova II.: praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ. Praha: Raabe, Dobrá škola, c2011-c2014. ISBN 978-80-7496-091-8.

KLAPKO, D., TICHÁ, R. *Představujeme listopadové číslo 2021*. Socialni Pedagogika [online]. [cit. 2023-07-24]. 2021, vol. 9, no. 2, s. 6-8.

KRAJHANZL, J. *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska enviromentální výchovy*. In: Český portál ekopsychologie [online]. Dostupné z: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.ekopsychologie.cz/soubory/evyvoj.pdf

MANĚNOVÁ, M. *Pracovní listy v mateřské škole na 1. stupni základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-499-1.

MIKULCOVÁ K., KOPECKÝ, K. *Aktuální problémy mediální výchovy a mediální gramotnost žáků 2. stupně ZŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5900-4.

Moderní dějiny [online], 2004. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/>

PACOVSKÁ, J., NEBESKÁ, I., RÖHRICH, A., VAŇKOVÁ, I. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce: pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021. ISBN 978-80-7470-400-0.

PACOVSKÁ, J. *K hlubinám šudákovy duše: didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu*. Praha: Karolinum. Acta Universitatis Carolinae, 2012. ISBN 978-80-246-2152-4.

Pětilístek. In: Metodický portál RVP. CZ [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/P/P%C4%9Btil%C3%ADstek

Podvojný deník – Popis metody. In: Učení bez učebnice [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=516>

Porozumění textu a kritické myšlení – záznam z webináře. In: ČLOVĚK V TÍSNI. Doučujte.cz [online]. [cit. 2024-01-18]. Dostupné z:

<https://www.doucujte.cz/materialy/porozumeni-textu-a-kriticke-mysleni/?from=https%3A%2F%2Fwww.doucujte.cz%2Fmetodicka-podpora%2F>

SVOBODOVÁ, H., TUŠKOVÁ, J. M. *Vybrané metody programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení ve výuce jedinců s odlišným mateřským jazykem*. Bohemica Olomucensia, 2023, 2.

STAŇKOVÁ, B., KOSINA, M., STRCULOVÁ V. *Výchova demokratického občana: [praktické náměty na průřezová témata ve výuce na 1. stupni ZŠ]*. Praha: Raabe, Dobrá škola c2012-c2014. ISBN 978-80-7496-095-6.

SCHNEIDEROVÁ, S., HOLANOVÁ, R., JANOVEC, L., ŠMEJKALOVÁ, M. *Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-239-2.

SZEBESTOVÁ, Z., BEZCHLEBOVÁ, M. *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012. ISBN 9788087063392.

TUPÝ, J. Průřezová témata. In: Metodický portál RVP. CZ [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/338/prurezova-temata.html>

VÁVRA, J. *Revidovaná bloomova taxonomie v českém vzdělávání* [on-line]. ResearchGate, 2011 [cit. 5. 4. 2024]. Dostupné z: [chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkej/https://www.researchgate.net/profile/Jaroslav-Vavra-2/publication/271486956_REVIDOVANA_BLOOMOVA_TAXONOMIE_V_CESKEM_VZDELAVANI_A_REVISION_OF_BLOOM'S_TAXONOMY_IN_CZECH_EDUCATION/links/54c8d88d0cf289f0ced0fa82/REVIDOVANA-BLOOMOVA-TAXONOMIE-V-CESKEM-VZDELAVANI-A-REVISION-OF-BLOOMS-TAXONOMY-IN-CZECH-EDUCATION.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkej/https://www.researchgate.net/profile/Jaroslav-Vavra-2/publication/271486956_REVIDOVANA_BLOOMOVA_TAXONOMIE_V_CESKEM_VZDELAVANI_A_REVISION_OF_BLOOM'S_TAXONOMY_IN_CZECH_EDUCATION/links/54c8d88d0cf289f0ced0fa82/REVIDOVANA-BLOOMOVA-TAXONOMIE-V-CESKEM-VZDELAVANI-A-REVISION-OF-BLOOMS-TAXONOMY-IN-CZECH-EDUCATION.pdf).

VERNER, P., BEZCHLEBOVÁ, M. *Mediální výchova: průřezové téma*. Úvaly: Albra, 2007. ISBN 978-80-7361-042-5.

Výchova demokratického občana: [tvořivé náměty pro výuku průřezových témat na 2. stupni ZŠ]. Praha: Raabe, Dobrá škola, 2011. ISBN 978-80-87553-17-6.

Seznam příloh

Příloha A – Třídění slovních druhů + řešení

Příloha B – Synonyma a antonyma + řešení

Příloha C – Nadřazená a podřazená slova + řešení

Příloha D – Kartičky se jmény postav

Příloha E – Úryvky z Deníku Anny Frankové

Příloha F – Texty k Deníku Anny Frankové

Příloha G – Otázky k textům o Anně + řešení

Příloha H – Tabulka radostí a problémů

Příloha I – Podvojný deník

Příloha J – Úryvky z románu Černobílý svět

Příloha K – Ukázka pozvánky

Příloha L – Pětílístek

Příloha M – Text o cenzuře

Příloha N – Pracovní list o národních parcích + řešení

Příloha O – Ukázky skleniček snů

Příloha P – Zásady tvorby instagramového profilu

Pospojujte odpady s kontejnery, do kterých patří. Poté zkuste u kontejnerů určit slovní druh.

Do modrého kontejneru třídíme:

Slovní druh:

Do šedého kontejneru třídíme:

Slovní druh:

Do žlutého kontejneru třídíme:

Slovní druh:

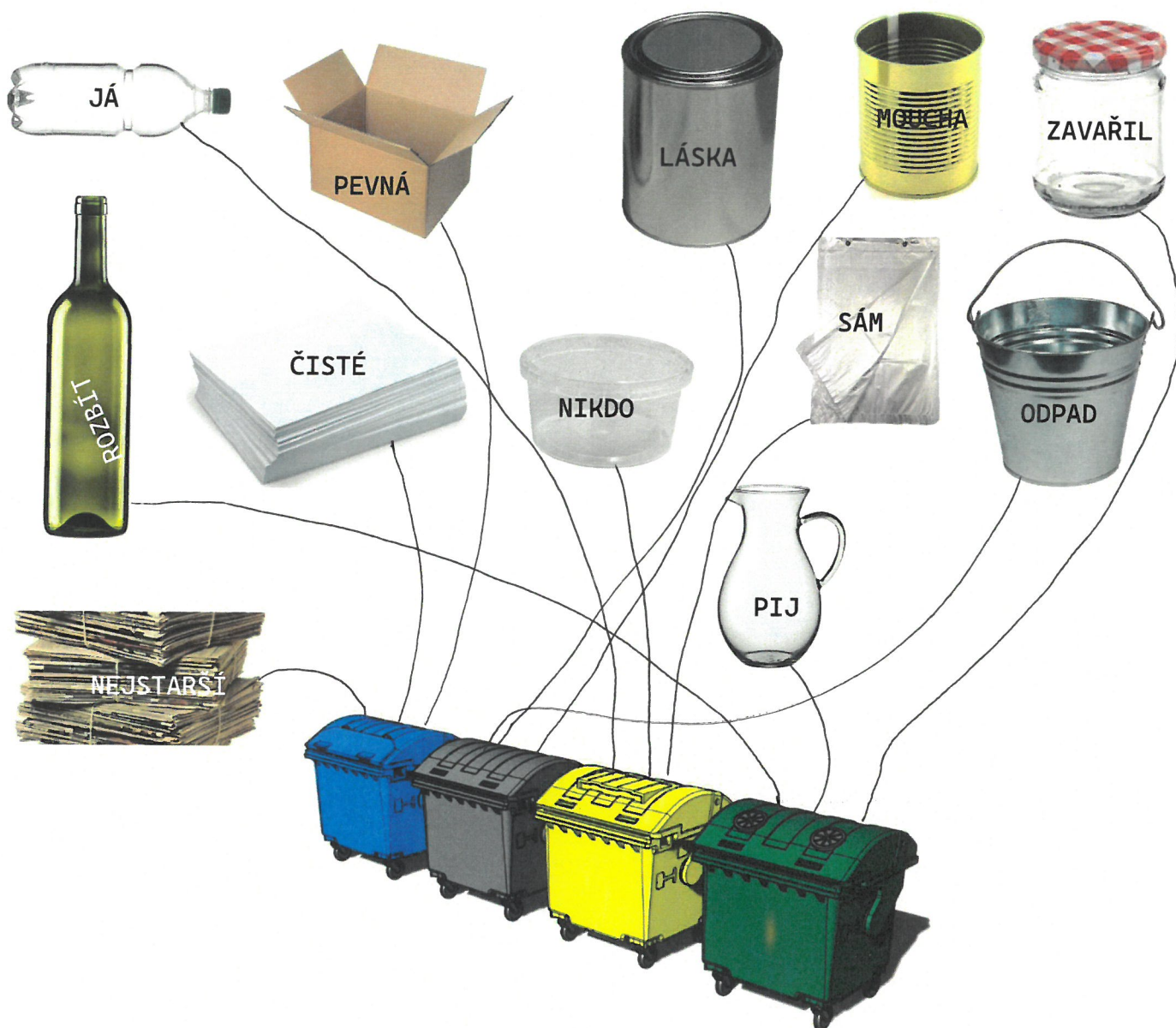
Do zeleného kontejneru třídíme:

Slovní druh:

Jaké slovní druhy v cvičení chybí?

Jaký odpad můžeme ještě třídit?

Pospojujte odpadky s kontejnery, do kterých patří. Poté zkuste u kontejnerů určit slovní druh.

Do modrého kontejneru třídíme: papír

Do šedého kontejneru třídíme: kov

Do žlutého kontejneru třídíme: plast

Do zeleného kontejneru třídíme: sklo

Slovní druh: př. jména

Slovní druh: pod. jména

Slovní druh: zájmena

Slovní druh: slovesa

Jaké slovní druhy v cvičení chybí?

číslovky, příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce

Jaký odpad můžeme ještě třídít?

tetrapak, biologicky rozložitelný odpad, textil, jedlé tuky a oleje

Přečtěte si pozorně text a zkuste vymyslet k tučným slovům synonyma a k podrženým slovům antonyma.

Obnovitelná energie představuje zásadní krok směrem k udržitelnější a šetrnější energetické budoucnosti. Tato **forma** energie je odvozena ze zdrojů, které jsou obnovitelné a nevyčerpatelné, jako jsou sluneční paprsky, vítr, síla vodních toků a geotermální teplo. Sluneční panely přetvářejí sluneční záření na elektřinu, větrné turbíny **využívají** sílu větru k pohonu generátorů, vodní elektrárny **získávají** energii z toků vody a geotermální elektrárny využívají teplo z hlubin zemské kůry. Tato čistá a nevyčerpatelná energie nám nejen umožňuje snížit emise skleníkových plynů a **bojovat** proti klimatickým změnám, ale také poskytuje udržitelnou **alternativu** k tradičním fosilním palivům, přispívající k vytvoření ekologičtějšího a energeticky **efektivnějšího** světa.

Řešení:

Přečtěte si pozorně text a zkuste vymyslet k tučným slovům synonyma a k podrženým slovům antonyma.

Obnovitelná energie představuje zásadní krok směrem k udržitelnější a šetrnější energetické budoucnosti. Tato **forma** energie je odvozena ze zdrojů, které jsou obnovitelné a nevyčerpatelné, jako jsou sluneční paprsky, vítr, síla vodních toků a geotermální teplo. Sluneční panely přetvářejí sluneční záření na elektřinu, větrné turbíny **využívají** sílu větru k pohonu generátorů, vodní elektrárny **získávají** energii z toků vody a geotermální elektrárny využívají teplo z hlubin zemské kůry. Tato čistá a nevyčerpatelná energie nám nejen umožňuje snížit emise skleníkových plynů a **bojovat** proti klimatickým změnám, ale také poskytuje udržitelnou **alternativu** k tradičním fosilním palivům, přispívající k vytvoření ekologičtějšího a energeticky **efektivnějšího** světa.

Forma – podoba

Snížit – zvýšit

Obnovitelné – neobnovitelné

Bojovat – zápasit

Využívají – používají

Alternativa – varianta, možnost

Získávají – čerpají

Efektivnější – účinnější

Čistá – špinavá

Přečtěte následující text:

Emoce jsou jako cesta do srdce, která nás provází celým životem. Jsou to jako barevné štítky na naší vnitřní mapě, které nám ukazují, jak se cítíme.

Emoce jsou jakýmsi jazykem, kterým nám náš mozek sděluje, jak se cítíme. Jsou to jako malé signály, které nám říkají, zda jsme šťastní, smutní, vzrušení nebo třeba rozrušení. Jsou to naše vnitřní reakce na to, co se děje kolem nás. Můžeme mít spoustu různých emocí a každá z nich je důležitá. Emoce mají obrovský vliv na to, jak se cítíme a jak jednáme. Například, když jsme šťastní, můžeme se smát a cítit se plní energie. Když jsme smutní, můžeme plakat nebo být tichý a potřebovat podporu od ostatních. Důležité je, abychom své emoce rozuměli a uměli s nimi zacházet.

Existuje několik způsobů, jak se naučit lépe porozumět svým emocím. Jedním z nich je mluvit o svých pocitech s důvěryhodnými osobami, jako jsou rodiče, učitelé nebo kamarádi. Další možností je psát si do deníku nebo kreslit obrázky, které vyjadřují naše emoce.

K podtrženým slovům v textu zkuste vymyslet jedno slovo nadřazené a dalších šest slov podřazených:

-
1)	4)
2)	5)
3)	6)

Vymyslete alespoň šest dalších podřadných slov ke slovu EMOCE. A na závěr zakroužkujte ty emoce, které jste dnes prožily.

VZTEK

EMOCE

Přečtěte následující text:

Emoce jsou jako cesta do srdce, která nás provází celým životem. Jsou to jako barevné štítky na naší vnitřní mapě, které nám ukazují, jak se cítíme.

Emoce jsou jakýmsi jazykem, kterým nám náš mozek sděluje, jak se cítíme. Jsou to jako malé signály, které nám říkají, zda jsme šťastní, smutní, vzrušení nebo třeba rozrušení. Jsou to naše vnitřní reakce na to, co se děje kolem nás. Můžeme mít spoustu různých emocí a každá z nich je důležitá. Emoce mají obrovský vliv na to, jak se cítíme a jak jednáme. Například, když jsme šťastní, můžeme se smát a cítit se plní energie. Když jsme smutní, můžeme plakat nebo být tichý a potřebovat podporu od ostatních. Důležité je, abychom své emoce rozuměli a uměli s nimi zacházet.

Existuje několik způsobů, jak se naučit lépe porozumět svým emocím. Jedním z nich je mluvit o svých pocitech s důvěryhodnými osobami, jako jsou rodiče, učitelé nebo kamarádi. Další možností je psát si do deníku nebo kreslit obrázky, které vyjadřují naše emoce.

Řešení:

K podtrženým slovům v textu zkuste vymyslet jedno slovo nadřazené a dalších šest slov podřazených:

Orgán

1) Žaludek

4) Ledviny

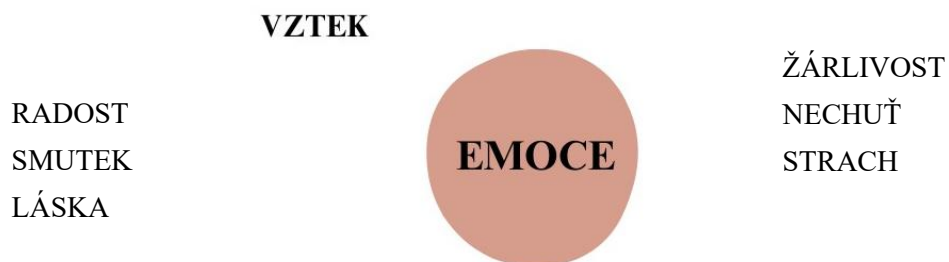
2) Plíce

5) Oko

3) Játra

6) Slepé střevo atd.

Vymyslete alespoň šest dalších podřadných slov ke slovu EMOCE. A na závěr zakroužkujte ty emoce, které jste dnes prožily.

Příloha D - Kartičky se jmény postav

RÁKOSNÍČEK

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

KRTEČEK

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

POPELKA

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

SNĚHURKA

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

KOBLÍŽEK

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

MRAZÍK

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

MEDVÍDEK PŮ

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

IJÁČEK

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

ALADIN

Jak bys postavu charakterizoval(a)?

V čem je postava podobná Tobě?

TEXT 1

Strašně jsem se vyděsila. Předvolání! Každý ví, co to znamená. Viděla jsem v duchu koncentrační tábor a osamělé vězeňské cely... A tam máme nechat odvléct otce? „On samozřejmě nepůjde,“ prohlásila Margot, když jsme seděly v pokoji a čekaly na matku. „Máti se šla k van Daanovým zeptat, jestli se můžeme přestěhovat do našeho úkrytu už zítra. Van Daanovi jdou s námi. Bude nás tedy celkem sedm.“

(Deník Anny Frankové)

TEXT 2

Když jsme seděly v naší ložnici, Margot mi pověděla, že předvolání se netýká otce, ale jí. Znovu jsem se vyděsila a začala plakat. Margot je šestnáct. Tak mladé holky chtějí někam posílat? Ale ona naštěstí nikam nepůjde, matka to sama řekla. A nejspíš to tak myslel i otec, když se mnou mluvil o ukrývání.

Ukrýt! Kde se máme ukrýt? Ve městě? Na venkově? V nějakém domě, v nějaké chatě? Kdy? Kde? Jak? Spousta otázek, které jsem si nechtěla klást a které se mi přesto stále vnucovaly.

Začaly jsme si s Margot balit nejnnutnější věci do školních tašek. První, co jsem do ní strčila, byl tenhle vázaný sešit, potom natáčky, kapesníky, školní knihy, hřeben, staré dopisy. Myslela jsem na ukrývání a strkala jsem proto do tašky ty největší hlouposti. Ale nelituji toho, mám radši vzpomínky než šatstvo.

(Deník Anny Frankové)

TEXT 3

Během druhé světové války prováděli nacisté systematickou perzekuci a genocidu nejen židovského obyvatelstva, ale také dalších menšin. Jednou z postižených skupin byli Romové, kteří se stali terčem nelidských a brutálních útoků nacistického režimu. Romská komunita byla systematicky diskriminována, deportována a čelila extrémnímu násilí. Nacisté prováděli masové deportace Romů do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde byli podrobeni krutému zacházení a často brutálnímu vyvražďování.

Další postiženou skupinou byli handicapovaní jednotlivci a homosexuálové, kteří byli také perzekvováni a pronásledováni. Byli zbaveni svých základních práv, zadržováni a odsuzováni k nuceným pracím či deportacím. Nacistická perzekuce menšin byla hrůzným projevem extremismu, který způsobil nevyčísitelné utrpení a ztráty na životech.

TEXT 4

Deník lze charakterizovat jako literární formu, ve které autor zaznamenává své osobní myšlenky, pocity, události a zážitky do pravidelných nebo nepravidelných zápisů. Deník je obvykle psán v první osobě a nabízí čtenáři pohled do myšlení a života autora.

Otázky k textům

Jaké byly strategie a prostředky nacistů k perzekuci židů, a jaké jsou morální důsledky těchto činů?

Jaký vliv měla druhá světová válka na život Anny Frankové a její rodiny? Jak se projevoval antisemitismus v průběhu té doby a jak ovlivnil životy židovských jednotlivců a komunit?

Které specifické menšinové skupiny byly cílem systematické perzekuce ze strany nacistického režimu během druhé světové války?

Zkuste pomocí **TEXTU 1**, **TEXTU 2** a **TEXTU 4** vystihnout dílo Deník Anny Frankové.

Je důležité, abychom se ve škole aktivně učili o různých kulturách a historii? Proč?

Řešení:

Otázky k textům

Jaké byly strategie a prostředky nacistů k perzekuci židů, a jaké jsou morální důsledky těchto činů?

- Diskriminace, segregace, ghetta, vyhlazovací tábory

Jaký vliv měla druhá světová válka na život Anny Frankové a její rodiny? Jak se projevoval antisemitismus v průběhu té doby a jak ovlivnil životy židovských jednotlivců a komunit?

- Anna Franková, spolu se svou rodinou a dalšími, se skrývala v tajném prostoru nad otcovou firmou. V řadě zemí, včetně Německa, byly přijaty zákony, které omezily práva a svobody židovských občanů, čímž byli vystaveni systematické diskriminaci. Židovský majetek byl často konfiskován a židovští občané byli zbavováni svých životních úspor a majetku.

Které specifické menšinové skupiny byly cílem systematické perzekuce ze strany nacistického režimu během druhé světové války?

- Židé, Romové, homosexuálové

Zkuste pomocí **TEXTU 1**, **TEXTU 2** a **TEXTU 4** vystihnout dílo Deník Anny Frankové.

- Deník je napsán v ich-formě, vyskytují s v něm řečnické otázky a přímé řeči.

Je důležité, abychom se ve škole aktivně učili o různých kulturách a historii? Proč?

NÁZEV KNIHY:
JMÉNO AUTORA:
JMÉNO ŽÁKA:

PROBLÉMY POSTAVY	RADOSTI POSTAVY	MOJE RADOSTI	MOJE PROBLÉMY

PODVOJNÝ DENÍK

ÚRYVEK Z TEXTU	VLASTNÍ KOMENTÁŘ K ÚRYVKU

„Pravidlo číslo jedna pro práci v domě bílé paničky, Minny, je: nikomu do toho nic není. Drž nos dál od potíží tvójí paní a nestěžuj si jí na ty svoje – nemůžeš zaplatit elektřinu? Bolí tě nohy? Pamatuji si jednu věc: bílí lidé nejsou tvoji přátelé. Nechtějí nic slyšet. A když bílá dáma přistihne svého pána se sousedkou, neplet' se do toho, jasné?“

„Pravidlo číslo dvě: bílá dáma tě nikdy nesmí přistihnout, jak sedíš na jejím záchodě. Je mi jedno, že se ti chce tolik, až to z tebe málem jde i ušima. Když nemají vzadu záchod pro personál, najdi si chvíli, kdy není v koupelně, kterou normálně nepoužívá.“

„Pravidlo číslo tři...“ Maminka mě vzala za bradu, abych se na ni dívala, protože ten dort mě znovu odlákal. „Pravidlo číslo tři: když vaříš jídlo pro bílé, ochutnáváš ho jinou lžičkou. Když dáš lžičku do pusy, protože si myslíš, že se nikdo nedívá, a dáš ji znovu do jídla, můžeš ho pak rovnou vyhodit.“

„Pravidlo číslo čtyři: používáš pořád stejný šálek, vidličku a talíř. Necháváš je stranou od ostatního nádobí a své paní oznámíš, že tohle nádobí budeš odteď používat.“

„Pravidlo číslo pět: vždycky jez v kuchyni.“

„Pravidlo číslo šest: neuhodíš jejich děti. Bílí lidé rádi fackují své děti sami.“

„Pravidlo číslo sedm: to je poslední Minny. Posloucháš mě? Žádné omlouvání.“

„Mami, já vím, jak...“

„Já tě moc dobře slyším, jak brbláš, že musíš čistit troubu, že na chudinku Minny zbyl jen malý kousek kuřete. Bílé dámě ráno jednou odsekneš a večer se budeš poroučet.“

(Černobílý svět, Kathryn Stockettová)

POKUD MÁŠ MOŽNOST:

PŘIJĎ DO ŠKOLY PĚŠKY NEBO PŘIJEĎ NA KOLE
VEZMI SI NA SEBE NĚCO ZE SECOND HANDU
UDĚLEJ SI VEGETARIÁNSKOU SVAČINU

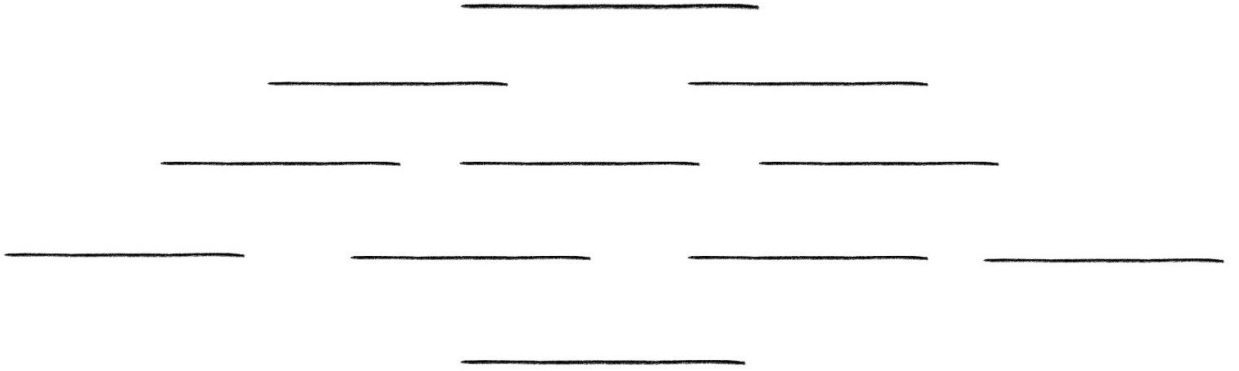

DEN ZEMĚ

NA NAŠÍ ŠKOLE

22. DUBNA 2020

Příloha L – Pětílístek

Cenzura

Cenzura je proces, kdy jsou určité informace, slova, nebo média kontrolovány a omezeny. Tato kontrola může být prováděna vládními orgány, organizacemi nebo dokonce jednotlivci. Cenzura se vyskytuje v různých formách, včetně filtrů na internetu, omezování sdělovacích prostředků a zakazování knih či filmů.

Proč je tedy cenzura důležitá? Někteří tvrdí, že cenzura je nezbytná k ochraně veřejnosti před škodlivými informacemi, jako jsou například obscénní materiály nebo propagace nenávisti. Nicméně, mnoho lidí se obává, že cenzura může být zneužita k potlačení svobody projevu a omezování přístupu k důležitým informacím.

Cenzura má velký dopad na naši společnost a naše životy. Například, když jsou určité informace zakázány nebo skryty, může to vést k nedostatku znalostí a omezení svobody projevu. Může to také bránit lidem v jejich schopnosti tvořit si vlastní názory a rozhodovat nezávisle.

Je důležité být informovanými a kritickými spotřebiteli informací. To znamená, že bychom měli být schopni rozpoznat, kdy jsou informace cenzurovány, a hledat alternativní zdroje a perspektivy.

PRACOVNÍ LIST NÁRODNÍ PARKY ČR

Vhodně doplňte počáteční velká písmena.

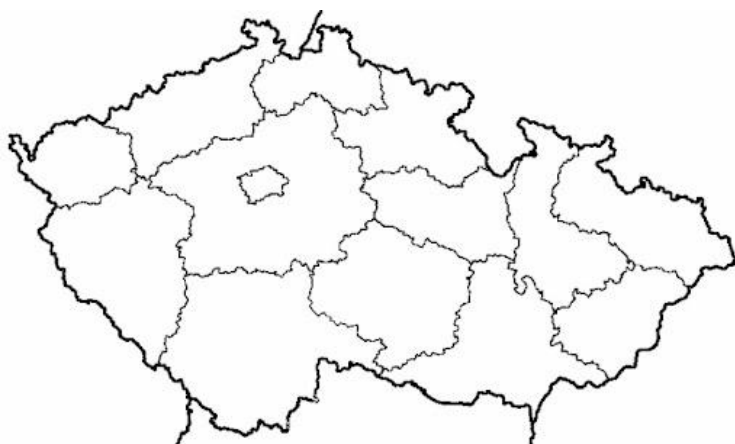
(K/k)rkonošský (N/n)árodní (P/p)ark

(N/n)árodní (P/p)ark (Č/č)eské (Š/š)výcarsko

(N/n)árodní (P/p)ark (P/p)odyjí

(N/n)árodní (P/p)ark (Š/š)umava

Pokuste se všechny výše uvedené národní parky zanést do slepé mapy České republiky.

Vyberte si jeden národní park a zkuste napsat krátkou novinovou zprávu o tom, že se Karel Drobek nechoval v národním parku tak, jak měl. Tudíž co udělal, kdy to udělal, proč to udělal.

Ve dvojici si své zprávy porovnejte a zkuste diskutovat o tom, jak se správně v národních parcích chovat.

PRACOVNÍ LIST NÁRODNÍ PARKY ČR

Vhodně doplňte počáteční velká písmena.

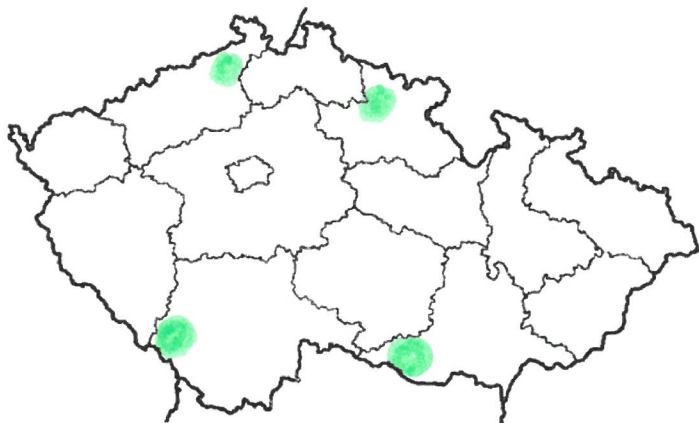
(K/k)rkonošský (N/n)árodní (P/p)ark

(N/n)árodní (P/p)ark (C/č)eské (Š/š)výcarsko

(N/n)árodní (P/p)ark (P/p)odyjí

(N/n)árodní (P/p)ark (Š/š)umava

Pokuste se všechny výše uvedené národní parky zanést do slepé mapy České republiky.

Vyberte si jeden národní park a zkuste napsat krátkou novinovou zprávu o tom, že se Karel Drobek nechoval v národním parku tak, jak měl. Tudiž co udělal, kdy to udělal, proč to udělal.

Ve dvojici si své zprávy porovnejte a zkuste diskutovat o tom, jak se správně v národních parcích chovat.

Příloha O – Ukázky skleniček snů

Naše zásady při tvorbě instagramového profilu

1. **Nastavte soukromý profil**, abyste měli kontrolu nad tím, kdo může vidět příspěvky a informace.
2. **Nesdílejte osobní údaje**, své skutečné jméno, adresu, telefonní číslo, školu nebo jiné osobní údaje na sociálních sítích.
3. **Respektujte ostatní uživatele.**
4. **Neposílejte fotky nebo videa ostatních bez jejich souhlasu.**
5. **Ohlaste nevhodný obsah.**
6. Mějte otevřenou komunikaci s rodiči nebo důvěryhodnými dospělými o průběhu projektu.